

HISTORICKO – PEDAGOGICKÉ FÓRUM

**(Internetový časopis pre dejiny
pedagogiky a školské múzejníctvo)**

2 / 2 0 1 4

(ročník III)

ISSN 1338 – 693X

B r a t i s l a v a

OBSAH

Obsah	2
Leonard Stoeckel a jeho profesijné formovanie (Jana Gašparovičová)	3
Slovenské ev. a. v. gymnázium v Revúcej v slovenskej odbornej spisbe (Vladimír Michalička).....	19
Martin Kostelný – učiteľ M. R. Štefánika (Vladimír Michalička)	26
Predstavy a názory Antona Štefánka na modernú školu (Igor Marks)	29
Ján Kvačala a Jozef Škultéty vo svetle vzájomnej korešpondencie (Libor Bernát)	36
Anotácie	49

LEONARD STÖCKEL A JEHO PROFESIJNÉ FORMOVANIE

JANA GAŠPAROVIČOVÁ

Abstrakt: Charakterizovať osobnosť pedagóga Leonarda Stöckela nie je možné bez poznania jeho životnej cesty a osôb, ktoré podstatným spôsobom ovplyvnili jeho profesijné formovanie a následnú pracovnú činnosť. V našom príspevku venovanom bardejovskému rektorovi prinášame biografiu L. Stöckela, charakterizujeme vplyv jeho učiteľov, V. Ecka, L. Coxa, ale predovšetkým F. Melanchtona, na Stöckelove profesijné formovanie.

Kľúčové slová: Biografia L. Stöckela, domáce štúdium L. Stöckela, zahraničné štúdium L. Stöckela, Valentín Eck, Leonard Cox, Filip Melanchton.

ÚVOD

Leonard Stöckel bol jedným z najvýznamnejších hornouhorských pedagógov 16. storočia, spoluzakladateľ protestantského školstva na území Horného Uhorska. Dvadsaťjeden rokov stál na čele bardejovskej humanistickej školy, ktorá sa jeho zásluhou stala dôležitou vzdelávacou inštitúciou uznávanou nielen doma, ale aj v zahraničí, v oblastiach etablujúceho sa protestantizmu. Škola formovala a vzdelávala významných pedagógov, literátov, vedcov, predstaviteľov svetskej a cirkevnej správy. Leonard Stöckel – praeceptor Hungariae – bol autorom pedagogických dokumentov a učebníc protestantského školstva: prvého zachovaného pedagogického dokumentu *Leges scholae Bartepensis*, učebnice etiky *Apophthegmata illustrium virorum expositione Latina et rythmis Germanice illustrata per Lenartum Stoeckelium scholae Bartphana erectorem*, učebníc *De Musica I*, *De Musica II*, *Aritmetica*, autorom prvej školskej drámy *Historia von Susanna*. Apológiu vzdelávania predstavuje jeho *Annotationes locorum communium doctrinae Christianae Philippi Melanchtonis*.

Biografická štúdia

Leonard Stöckel pochádzal z nemeckého rodu Stöckelovcov, ktorý *takmer štvrttisícročie ovplyvňoval samosprávny, hospodársky, ale najmä náboženský a kultúrny život slobodného kráľovského mesta Bardejov*.¹ Jeho otec Leonard Stöckel st., vyučený a praktizujúci kováč, bol vážnym občanom mesta Bardejov a aktívne sa podieľal na spravovaní rodného mesta. V rokoch 1501 – 1522 bol členom mestskej rady, mestským sudcom, počas dvoch období, v rokoch 1512 – 1513 a 1520 – 1521, zastával funkciu mestského richtára.² Žil aktívnym náboženským životom, čoho potvrdením je jeho kurátorská

¹ PETROVIČ, J. Príspevok ku genealógii bardejovského rodu Stöckel, s. 69.

² ŠOKA BARDEJOV, MMB, účtovné knihy mesta (1502-1508) sign. 1694 a (1509-1523) sign. 1700 In PETROVIČ, J. c. d., s. 69.

činnosť v kostole a členstvo v Bratstve Panny Márie Milosrdnej. Spolu s manželkou Otíliou vychovával dvoch synov, staršieho Leonarda a mladšieho Petra, ich dospelosti sa však nedožil, pretože už okolo roku 1527 zomiera.³ Leonard Stöckel mladší sa narodil v roku 1510 v Bardejove, v meste, v ktorom získal základné školské vzdelanie u linauského rodáka a humanistu Valentína Ecka. V rokoch 1522 – 1526 pokračoval v štúdiu v Košiciach u anglického humanistu Leonarda Coxa. Ďalšiu zastávku v Stöckelovom putovaní za vzdelaním predstavovalo sliezske mesto Vratislav (Vroclav), kde študoval na slávnom alžbetínskom gymnáziu u profesorov Andreja Winklera a Jána Metzlera, profesora gréčtiny, znalca cirkevného a občianskeho práva. Po otcovej smrti nemal dostatok prostriedkov na financovanie štúdia, a preto sa zamestnal u obchodníka Mikuláša Rüdigerera. I keď sa v rodine kupca necítil zle, o čom svedčí venovanie hry Historia von Susanna, ktoré Stöckel dedikoval ako prejav vďačnosti za dobré prijatie manželke pána Rüdigerera, „*cnostnej pani Anne*“ a jej bratovi Jánovi Mornbergerovi,⁴ tvrdý kupecký svet ho neoslovil. V liste Melanchtonovi spomína: „*Tá pestrosť života ma uvrhla do trnitého obchodovania, hoci som to nechcel. Videl som nespravodlivé a bezbožné veci, čo mi spôsobili neuveriteľný žal. Nedal som sa pohnúť nijakými sľubmi ľudí, ktorí pre svoje ciele ťažili z mojej nie neporiadnej a nie neužitečnej práce.*“⁵ Jeho veľký sen študovať vo Wittenbergu a spoznať osobne Melanchtona sa v roku 1530 naplnil. V liste adresovanom Melanchtonovi píše: „*Zmocnila sa ma obrovská túžba vidieť Ťa. ...Keď som si teda zoškrabal peniaze za služby..., uchýlil som sa do Wittenbergu, nič iné si neželajúc, iba aby som Ťa mohol rok alebo dva počúvať.*“⁶ Do matriky univerzity vo Wittenbergu je zapísaný ako Leonhardus Stoeckel Bardfensishungarus,⁷ nasledujúce štyri roky (1530 – 1534) s finančnou podporou bardejovského magistrátu študuje na slávnej Leucorei. Štúdium na univerzite, učiteľia univerzity, ale predovšetkým Filip Melanchton, neskôr i jeho blízky priateľ, podstatným spôsobom ovplyvnil celoživotné Stöckelove osobnostné i profesijné smerovanie. V rokoch 1534 – 1536 odchádza Stöckel do Lutherovho rodiska v Eislebene, kde pôsobí na škole. Prostredie v Eislebene, poznačené vystupovaním antinomistov,⁸ mu nevyhovovalo, a preto sa vracia naspäť do Wittenbergu, kde svojmu učiteľovi Melanchtonovi pomáha s prácou na univerzite a na jeho odporúčanie pôsobí krátky čas ako vychovávateľ v rodine kurfirsta Jána Fridricha.⁹ V rokoch 1538 až 1539 dochádza k živej výmene listov medzi bardejovským magistrátom a wittenberskými profesormi Filipom Melanchtonom a Martinom Lutherom,¹⁰ v ktorej je ako „*osoba obzvlášť oslavované dieťa ich mesta, ktoré študovalo vo Wittenbergu,*“¹¹ Leonard Stöckel. Bardejov si želá, aby ich štipendista Leonard prebral vedenie školy v Bardejove, Melanchton a Luther, i keď sa spočiatku neradi lúčia so svojim obľúbeným žiakom, v duchu Melanchtonovho snaženia, aby absolventi Leucorei šíрили doma reformáciu, sa so Stöckelom lúčia a Melanchton píše do Bardejova: „*Prosím Vás, aby ste /ho priateľsky prijali, lebo on je naozaj rozumný, učený zbožný a duchovný muž, akých je málo.*“¹² Stöckel si je vedomý svojho záväzku k rodnému mestu, ešte v liste 4. júna 1534 píše do Bardejova: „*Netúžim ísť do žiadneho*

³ ŠOKA Bardejov, MMB, daňový súpis r. 1528, sign.1069 v daňovom súpise v roku 1528 je uvedená už iba vdova po Leonardovi. In PETROVIČ, J. c. d., s. 70.

⁴ STÖCKEL, L. Historia von Susanna, s. 53; List XIX, Listy Leonarda Stöckela, s. 105.

⁵ List Melanchtonovi z 25. augusta 1544. In HAJDUK, A. Leonard Stöckel. Život a dielo, s. 8.

⁶ Tamtiež.

⁷ FÖRSTMANN, C., E. Album Academiae/Vitebergensis, s. 141.

⁸ Antinomisti – zavrhovali Starý zákon, dokonca i Desatoro, ktoré podľa nich nepatrilo na radnicu a kazateľňu. Luther proti ich učeniu zostavil dvadsaťšesť téz a viedol s nimi tri dišputy. Na ich čele stál Ján Agricola (1494–1566).

⁹ HAJDUK, A. c. d., s. 9.

¹⁰ List Melanchtona magistrátu Bardejova z 23. februára 1538, List Luthera magistrátu Bardejova zo 17. apríla 1539, List Melanchtona magistrátu Bardejova z 23. mája 1539. In HAJDUK, A. c. d., s. 8 – 10.

¹¹ KLEIN, S., J. Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften evangelischer Prediger, s. 186 – 192.

¹² List Melanchtona bardejovskému magistrátu 23. mája 1539. In HAJDUK, A. c. d., s. 10.

iného mesta, lebo už od mladosti a čím ďalej tým viac moje predstavy smerujú k tomu, aby som mohol byť osožným členom našej obce pre jej spoločenské blaho, pokiaľ mi svoju milosť dožičí všemohúci Boh.“¹³ Vracia sa do Bardejova a 18. júla 1539 preberá vedenie školy,¹⁴ na ktorej, s výnimkou polročného pobytu v Kežmarku v septembri až januári 1555 – 1556, zapríčinenom nežičlivosťou Bardejovčanov, prílišným zasahovaním magistrátu do života školy a cirkevného zboru,¹⁵ pôsobí až do svojej smrti. Po nástupe do školy reorganizuje školu, zavádza trojstupňový systém, zabezpečuje chod školy, zostavuje pedagogické dokumenty a učebnice, dvadsaťjeden rokov vychováva a vzdeláva chlapcov na bardejovskej latinskej škole. Vykonáva i činnosti prislúchajúce kantorovi, stojí pri zrode bardejovského kantorátu,¹⁶ v rokoch 1553 – 1560 je členom zastupiteľského zboru mesta, rady sto mužov.¹⁷ Mesto Bardejov mu udeľuje mimoriadne výsady; Leonard je oslobodený od dane z nehnuteľnosti, ktorú musel platiť i sám bardejovský richtár, jeho dom strážil strážca Gašpar.¹⁸ Leonard Stöckel bol jedným z najvýraznejších predstaviteľov zavádzania a etablovania luteránskej viery na území Horného Uhorska, v časoch štiepenia jednotnej protestantskej viery obrancom čistoty luterského učenia. V roku 1540 zostavuje *Šarišské články*, dvadsaťšesť článkov, artikul predstavujúcich prvé cirkevné pravidlá pre cirkevné zbory v Šarišskej župe, pre mestá Bardejov, Prešov a Sabinov.¹⁹ Je autorom *Poznámok ku všeobecným zásadám kresťanskej náuky Filipa Melanchtona* vydaných v [Bazileji](#) v roku 1560 a ťažiskový dokument reformácie v Uhorsku predstavuje jeho vyznanie viery [Confessio Pentapolitana](#), ktorým sa združenie piatich hornouhorských miest – [Pentapolitana](#) (Bardejov, Prešov, Košice, Sabinov a Levoča) prihlásilo k [protestantizmu](#). Obraz Stöckela ako šíriteľa a obrancu Lutherovej reformácie dotvára jeho homiletická tvorba.²⁰ Najvýznamnejším dielom homiletického charakteru a resumé jeho celoživotného diela predstavuje katechetická kniha kázni *Postilla seu enarratio nesero tematiacae epistolarum etevangelicorum tam dominicaliumquam festorum dierum, qui busetiam nonnulli sermones in festissellemnioribusutilesadiunctisunt* (Bardejov, 1596). Ide o kompletne kázne, spolu sto osemdsiatsedem kázni zaradených do dvoch častí; prvá časť diela obsahuje kázne na každú epištolu a evanjeliový text na každú nedeľu cirkevného roka. Druhá časť obsahuje kázne na perikopy sviatkov svätých a iné príležitosti. Je tu zaradená i spracovaná geografia Svätej zeme od Škultétyho. Toto monumentálne dielo obsahuje viac ako tisíc strán. Pomôcku na prípravu kázni predstavovalo jeho dielo *Formulae tractandarum sacrararum concionem*(1578). Pôvodne malo toto dielo slúžiť vzdelávaniu vyššieho stupňa študentov humanistickej školy a miestnym farárom.²¹ Stöckel ako zástanca umiernennej reformácie zohral významnú úlohu pri formovaní náboženského čítania východoslovenských miest, ktorých mestské rady sa pri nejasnostiach vo vieroučných otázkach obracali na neho s prosbou o radu. Ako apologéta luterského učenia sa zapájal do vieroučných sporov a polemík s Matejom Dévaiom, stúpencom kalvinizmu, Matejom Lauterwaldom, ktorý zostavil dvadsaťdva článkov proti učeniu o ospravedlnení, na ktoré mu Stöckel odpovedal obširným pojednaním. Polemizoval i s košickým kazateľom Gregorom Szegédym hlásajúcim kalvínske myšlienky, Františkom Stancarom popierajúcim učenie o Svätej Trojici. V spore flaciánov

¹³ List Stöckela bardejovskému magistrátu 4. júna 1534. HAJDUK, A. c. d., s. 9.

¹⁴KOKUĽA, A.– LUKÁČ, A.– TAJTÁK, L. Dejiny Bardejova, s. 175; PETROVIČ, J. Nové poznatky ku genealógii bardejovského rodu Stöckel, s. 104.

¹⁵ HAJDUK, A. c. d., s. 19.

¹⁶ MATÚŠ, F. De Musica Leonardi Stöckelii, s. 370.

¹⁷ PETROVIČ, J. Nové poznatky ku genealógii bardejovského rodu Stöckel, s. 104.

¹⁸ PETROVIČ, J. Poznatky ku genealógii bardejovského rodu Stöckel, s. 70; PETROVIČ, J. Nové poznatky ku genealógii bardejovského rodu Stöckel, s. 104.

¹⁹ HAJDUK, A. c. d., s. 13.

²⁰ KLÁTIK, M. Leonard Stöckel – profil osobnosti, s. 18.

²¹ DANIEL, D. P. Melanchton, Stöckel a teologická orientácia evanjelikov v Uhorsku, s. 35 – 36.

a Melanchtona sa v otázke chápania Večere Pánovej postavil na stranu svojho učiteľa. Zasadzoval sa i za odstránenie povier v cirkvi, ako boli napríklad zaklínanie, čarovanie a svätenie vody. Postavil sa za zachovanie výzdoby a oltárov v kostole, začo odporcovia prehlásili cirkev v Bardejove za bludársku ochrankyňu modiel.²²

Leonard Stöckel sa predovšetkým ako jedna z najvýraznejších postáv reformačného školstva svojou pedagogickou, výchovnou a organizačnou činnosťou a autorstvom diel pedagogického charakteru pričínil o povznesenie školstva v Hornom Uhorsku.

Stöckel spolu s manželkou Juditou, ktorej pôvod nepoznáme, vychovával šesť detí, synov Jána, Leonarda a Dávida a tri dcéry, Annu, Vieru a Dorotu. Synovia pôsobili v školských, cirkevných službách a v mestských radách, aktívne sa podieľali na rozširovaní otcovho knižného diela. Dcéra Anna si vzala v roku 1561 za manžela Tomáša Fábriho, ktorý pokračoval v šľapajach svojho svokra a tridsaťjeden rok vykonával funkciu rektora na bardejovskej škole. O osudoch ďalších dvoch Stöckelových dcér nie sme informovaní.

Stöckelov mladší brat Peter začal študovať vo Wittenbergu v čase, keď Leonard pôsobil na škole v Eislebene. Do matriky univerzity bol zapísaný 1536 ako PetrusStockel a Barthavngarus.²³

Po štúdiách sa vrátil do rodného mesta, kde žil a pôsobil.²⁴ Nevieme, čo presne mladší brat bardejovského rektora vykonával, zmienky o jeho činnosti v školských alebo cirkevných službách sme v dostupných prameňoch nenašli. Počas polročného pobytu Leonarda Stöckela v Kežmarku zastupoval brata na škole a mesto mu vyplatilo *za vykonané práce v kostole a za piesne 2 zlaté*.²⁵ I on bol vážnym občanom mesta Bardejova, o čom nás presvedča jeho členstvo v zbore sto mužov v rokoch 1556 – 1560 a následná funkcia senátora.²⁶ Bratia Stöckelovci mali pekný súrodenecký vzťah. Leonard píše Melanchtonovi: „*Pozdravuje Ťa môj brat Peter. Tak ma potešuje jeho pomoc a blízkosť, že po manželke a deťoch nemám nič drahšie.*“²⁷

Stöckel nemal pevné zdravie, trpel na ischias zápal pečene a na Veľkú noc v roku 1560 mu pri dirigovaní spevokolu študentov prišlo zle. I keď ešte počas choroby doma pracoval, diktoval študentom lekcie, písal prednášky, z choroby už nevyšiel. Schesaeus spomína: „*Posledné dni jeho života boli veľmi pokojné, v najväčšom trápení nepovedal proti Bohu nič zatrpknuté. Ba skôr podľa príkladu Jóbha blahorečil Bohu uprostred nešťastia, ktoré bolo tým znesiteľnejšie, čím väčšmi besnelo, pretože vedel, že sú to prípravy a neklamné znamenia večného života. Keď sa pre chorobu nemohol pohnúť viac z lôžka, volal svojich žiakov do vlastného domu a nie menej ako predtým ich svedomito vzdelával.*“²⁸ Počas kulminujúcej choroby sa Stöckel dozvedá, že Filip Melanchton zomrel. Smrť jeho učiteľa ho veľmi zarmútila, praje si pokoj(zomrieť), „*...obáva sa zmätkov, ktoré budú nasledovať (v*

²² BODNÁROVÁ, M. Reformácia v Bardejove v 16. storočí, s. 89.

²³ FÖRSTMANN, C., E. Album Academiae Vitebergensis, s. 161.

²⁴ V daňových súpisoch sa uvádza, že v roku 1546 bol nájomníkom v dome na Kláštornej ulici, od roku 1552 majiteľom rodičovského domu na Obručnickej ulici. In PETROVIČ, J. Poznatky ku genealógii bardejovského rodu Stöckel, s. 72.

²⁵ ŠOKA Bardejov, MMB, účtovná kniha (1552-1578), sign. 1746, s. 296 In PETROVIČ, J. Poznatky ku genealógii bardejovského rodu Stöckel, s. 72.

²⁶ Tamtiež, s.72.

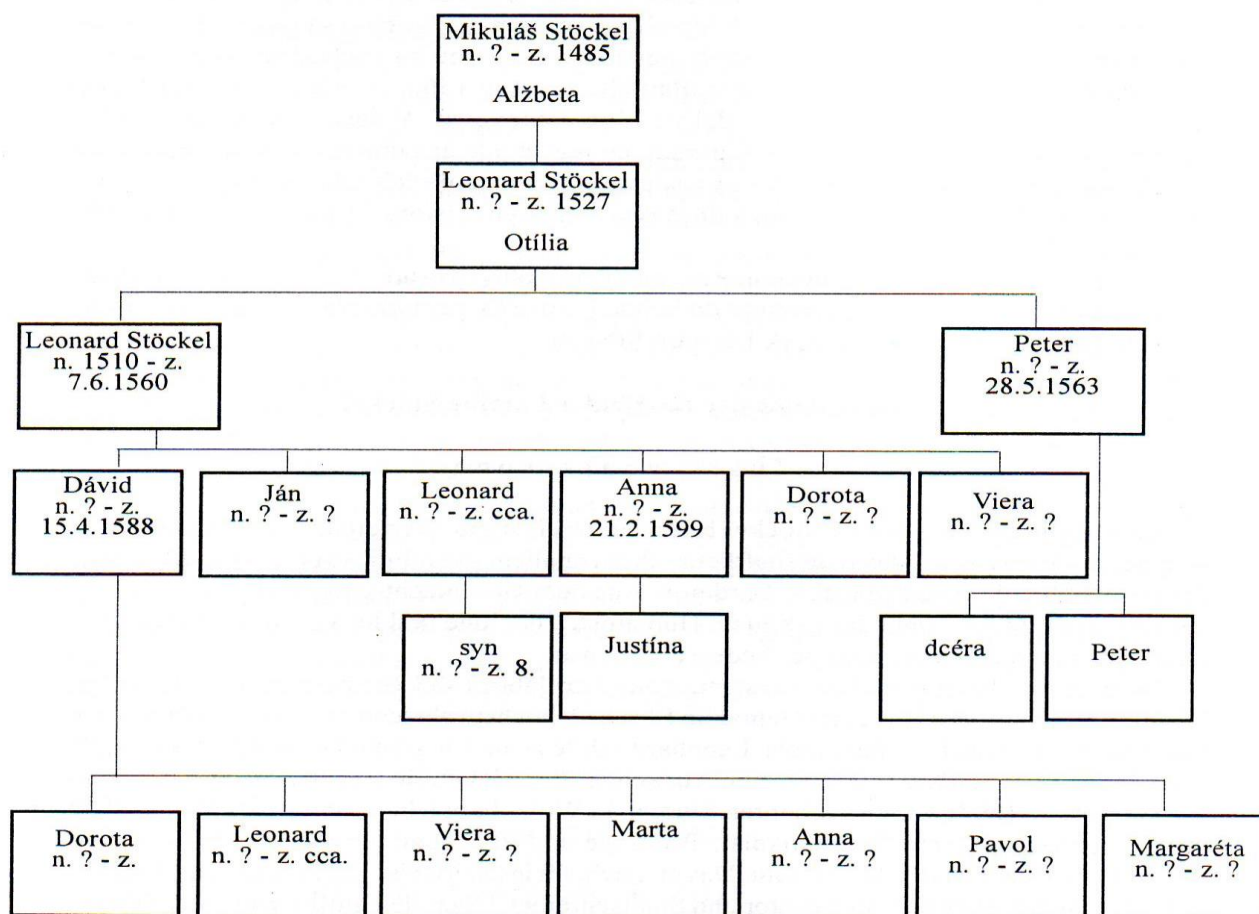
²⁷ List Stöckela Melachtonovi č. XIII z 12. júna 1545. In NOVACKÁ, M. Od kráľovstva ducha ku kráľovstvu človeka, s. 96.

²⁸ SCHESAEUS, Ch. Reč opisujúca osobitý príbeh slávneho muža Leonarda Stöckela, rektora bardejovskej školy, zbožného človeka, ktorý zomrel dňa 7. júna, s. 47.

protestantskej cirkvi) *po smrti takého významného muža. Túžobne si vtedy prial, aby bol prepustený z tohto života a mohol byť s Kristom. Toto jeho pranie nezostalo nevypočuté, lebo 7. júna odišiel z tohto biedneho života, čo bol päťdesiaty deň po smrti pána Filipa, zanechajúc po sebe najhlbší žiaľ.*²⁹

Pracovná preťaženosť, stupňujúca sa choroba, ale i smrť jeho veľkého učiteľa spôsobujú, že Leonard Stöckel zomiera mladý, 7. júna 1560 vo veku päťdesiatich rokov. Miesto jeho posledného odpočinku nepoznáme, nepoznáme ani priebeh rozlúčky s rektorom. Schesaeova pohrebná reč, početné elégie a básnická tvorba venovaná pamiatke bardejovského rektora od jeho žiakov sú prejavom uznania veľkosti zosnulého učiteľa.³⁰ Spišská a levočská kronika k roku 1560 zaznamenáva: „Pán Leonard Stöckel z Bardejova, veľký žiak Melanchtona a Luthera, ozdoba a reformátor cirkvi Horného Uhorska, sa v Bardejove vo svojej vlasti rozlúčil v Bohu.“³¹

Obrázok č. 1: Rodokmeň Stöckelovcov. In *Prvé augsburské vyznanie viery na Slovensku a Bardejov*, s. 74.

²⁹ Tamtiež, s. 48.

³⁰ RAKOVSKÝ, Martin. O Scipionovi a Filoméne.; RAKOVSKÝ, Martin. O Leonardovi Stöckelovi a Filomele.; RAKOVSKÝ, Matej. Žalospev nad smrťou p. Leonarda Stöckela z Bardejova.; RAKOVSKÝ, Mikuláš. Na smrť svojho učiteľa, pána Leonarda Stöckela.; PURKIRCHER, J. Anniversarium Philomelae.

³¹ Ist Herr Leonardhus Stöckelius Bartphensis, Magni Lutherj et Melanchtonis Discipulus, Lumen et Reformatior Ecclesiarum Superioris Hungariae, zu Bartfeldt in seinem Vatterlandt in Gott seelig verschieden. In HAIN, G. Zipserische und Leütschaverische Chronica, s. 108; SCHWARZ, K. Praeceptor Hungariae – über den Melanchthonsschüler Leonhard Stöckel (1510 – 1560), s. 50.

Profesijné formovanie L. Stöckela

Profesijné formovanie Leonarda Stöckela ovplyvnili pedagógovia, ktorí mu vo vlasti a v zahraničí poskytli vynikajúce vzdelanie. V Hornom Uhorsku ho vzdelávali humanisti Valentín Eck a Leonard Cox, v Sliezske Andrej Winkler a Johann Metzler, v Nemecku boli jeho učiteľmi Filip Melanchton a Martin Luther.

Štúdium vo vlasti

Stöckel získal základy vzdelania v Bardejove, kde bol žiakom lindsuského humanistu a básnika Valentína Ecka (Ecchius)³², stúpenca Erazma Roterdamského. Básnikovi Eckovi bola v slovenskom literárnohistorickom výskume venovaná malá pozornosť, hoci svojím literárnym dielom podstatne prispel k rozvoju renesančného humanizmu na Slovensku. Bol autorom troch učebníc, z pedagogického hľadiska je dôležitá jeho učebnica *De versificande arte opusculum*, učebnica básnického umenia, ktorá vyšla v troch vydaniach, v rokoch 1515, 1521 a 1539 v Krakove. Jej tretie vydanie bolo určené ako pomôcka pre bardejovskú školu v čase rektorskej činnosti Leonarda Stöckela. „Učebnica sa zaraďuje medzi gramatizujúce včasnohumanistické traktáty, ktoré venujú podstatne väčší priestor technike veršovania než básnickej tvorbe v chápaní bližšom dnešku.“³³ Napriek tomu, že učebnica mala kompilačný charakter, zohrala v dejinách recepcie antických paradigiem dôležitú úlohu v našej kultúre.³⁴ Vzhľadom na rok vydania učebnice *Deversificandearte opusculum* môžeme tvrdiť, že i Stöckel spoznával základy básnického umenia pomocou jej prvého vydania a neskôr sám používal učebnicu pri svojej výučbe na bardejovskej škole. Jeho žiaci, vynikajúci latinskí humanisti a básnici 16. storočia, Juraj Purkircher, bratia Rakovskovci, Kristián Schesaeus boli práve touto knihou zasväcovaní do tajov básnického umenia na bardejovskej škole.³⁵ O vplyve Ecka na svojho žiaka Stöckela máme informácie zo Schesaeovej oslavnej reči Leonardovi Stöckelovi, v ktorej charakterizuje učiteľa bardejovského rektora ako muža: „veľmi vzdelaného vo všetkých vedách a veľmi ušľachtilého vo všetkých cnostiach ... Stöckela mal pre jeho nezvyčajné nadanie a dychtivosť v učení tak veľmi rád, že mu bol nielen vtedy žiakom, ale neskôr sa stal jeho blízkym a stálym spoločníkom vo významných činnostiach, raz súkromných,

³² Valentín Eck sa narodil sa roku 1494 v bavorskom meste Lindau, vysokoškolské štúdium absolvoval v Lipsku a v Krakove, kde bol žiakom Johanna Agricolu a tu nadviazal kontakty s J. Antóniom a J. Wernerom z Košíc. Na univerzite v Krakove zastával funkciu profesora poetiky, od roku 1518 pôsobil ako rektor bardejovskej školy, súčasne pôsobil ako vychovávateľ dcéry svojho mecéna Alexandra Turzu. Bol vážnym občanom Bardejova, v mestskej správe vykonával funkciu mestského pisára a notára. V troch obdobiach bol bardejovským richtárom, bol i kráľovským daňovým úradníkom (tricesimatorom) mesta Bardejova. Eck zasiahol i do vyššej politiky, v službách cisára Ferdinanda bol poverený viacerými diplomatickými úlohami. Do prebiehajúcich cirkevných sporov sa nezapájal, bol katolíkom, zastával neutrálnu pozíciu. Jeho plodná literárna činnosť bola aj v čase pôsobenia v Hornom Uhorsku previazaná s Krakovom, kde vydal svoje básnické a prozaické diela v počte tridsiatich titulov.

³³ ŠKOVIERA, D. Bardejovčan Valentín Ecchius a jeho učebnica *Ars versificandi*, s. 77.

³⁴ Tamtiež, s. 167.

³⁵ ŠKOVIERA, D. c. d., s. 189.

*inokedy verejných.*³⁶I keď oslavný charakter reči môže „idealizovať“ vzťah Ecka a Stöckela, zo zachovanej korešpondencie vyplýva, že obidvaja bardejovskí rektori ostávajú v kontakte i po Stöckelových štúdiách a aktívne spolupracujú. Práve Eck zohráva dôležitú úlohu pri povolani Stöckela za rektora bardejovskej školy, v liste, ktorý napísal v Bardejove 30. júla 1539 Jurajovi Wernerovi mu oznamuje, že sa mu podarilo korunovať svoje úsilie o povznesenie mestskej školy, lebo na jej čele stojí „*Leonardus noster Stöckell.*“³⁷ V ďalšej korešpondencii z 1. augusta 1539 sa dozvedáme, že Eck odporúča Františkovi Révaiovi poslať synov do Bardejova, *kde bude vyučovať muž, ktorého si pôvodne sám Melanchton vyhladol na pôsobenie vo svojej blízkosti.*³⁸ V liste Révaiovi z 25. novembra 1540 Eck vyzdvihuje *spájanie intelektuálneho a mravného formovania žiakov na Stöckelovej škole.*³⁹ Spoluprácu Ecka s bardejovskou školou v čase rektorovania Stöckela potvrdzuje i to, že žiaci školy, urodzení Ladislav Zembers bratmi Révaiovcami a ich súkromným pedagógom Dobaikom, sú ubytovaní v dome u Valentína Ecka.⁴⁰ Kontakty rektori neprerušujú i po odchode Ecka z Bardejova, 3. februára v roku 1554 píše Valentín Eck z Hrabušíc svojim trom bardejovským priateľom, ku ktorým zaraďuje i Stöckela, a použité oslovenie: „*Ctihodným a múdrym pánom Gregorovi Heydovi, Markovi Keylovi a Leonardovi Stöckelovi, bardejovským občanom, svojim žičlivým pánom švagrom,*“⁴¹potvrdzuje ich dobrý vzťah. Z citovanej korešpondencie jednoznačne vyplýva, že Valentín Eck si vysoko vážil svojho žiaka Stöckela, bol presvedčený o jeho kvalitách a autoritou svojej osobnosti pomáhal bardejovskej škole a jej rektorovi pri získavaní prominentných žiakov a budovaní dobrého mena školy. Bližšie informácie o odbornom vplyve Ecka ako učiteľa na svojho žiaka – učiteľa Leonarda sme v dostupnej literatúre nenašli.

Po štúdiu v rodnom meste sa Stöckel ďalej vzdelával v Košiciach u anglického humanistu Leonarda Coxa,⁴²stúpenca Erazma, významného sprostredkovateľa severského humanizmu v oblasti strednej Európy. V rokoch 1522 – 1526 bol jeho žiakom v Košiciach Leonard Stöckel.⁴³Cox sa sám prehlasoval za Erazmovho stúpenca, bol sprostredkovateľom myšlienok humanizmu, na gymnáziu využíval pri vyučovaní Erazmovu učebnicu *De duplici verborum acrerum copia*. Vplyv Erazma sa odrazil i v Coxových dielach pedagogického charakteru. V liste z roku 1534 sa miestnemu tlačiarovi

³⁶ SCHESAEUS, CH. c. d., s. 37.

³⁷ ŠKOVIERA, D. *Studia humanistica Stöckeliana*, s. 13.

³⁸ Tamtiež, s. 13.

³⁹ Tamtiež, s. 13.

⁴⁰ AR, kart. VI, fol.2. In ŠKOVIERA, D. *Studia humanistica Stöckeliana*, s. 192.

⁴¹ ŠAPO pob. Bardejov, fond magistrátu mesta Bardejova r. 1554. In ŠKOVIERA, *Studia humanistica Stöckeliana*, časť Prílohy.

⁴² Leonard Cox (Coxe, Coks, Cockes) sa narodil na konci 5. storočia v meste Thame v oxfordskom grófstve ako syn Lawrence Coxa a Elizabeth Willeyovej. Cox bol typickým predstaviteľom humanistického učenca, ktorý opustil vlasť a putoval za vzdelaním. V rokoch 1513 –1514 študoval na univerzite v Paríži, pokračoval v štúdiu v Tübingene v čase, keď tam pôsobil a vyučoval Filip Melanchton. Po štúdiu pôsobil dva roky ako profesor na univerzite v Krakove, v decembri 1518 tu predniesol reč *De laudibus celeberrimae Cracoviensis Academiae*. Do matriky univerzity v Krakove bol zapísaný ako *Leonardus Cokus, Anglicus poeta laureatus de Tama dioc. Linconiensis*. Tam sa v rámci humanistického krúžku zoznámil s humanistickými literátmi z východného Slovenska, a to Antóniom z Košíc a Jánom Henckelom z Levoče. Práve z Henckelovej iniciatívy pozvala levočská mestská rada Coxa za rektora školy do Levoče, kde Cox pôsobil od marca 1520 do decembra 1521. Od decembra 1521 až do roku 1526 pôsobil ako rektor košického gymnázia. Horné Uhorsko opúšťa, vracia sa do Krakova, v roku 1527 do rodného Anglicka. Na univerzite v Oxforde získal titul bakalára, na univerzite v Cambridge hodnosť magistra. Od roku 1530 až do konca života pôsobil ako rektor latinskej školy v opátstve Reading. Dátum Coxovho úmrtia nepoznáme, vzhľadom na to, že v roku 1547 škola hľadá nového učiteľa, predpokladáme, že zomrel pred týmto dátumom.

In WITT, B. Leonard Stöckel – docta pietas, s. 91 – 93, KUZMÍK, J., s. 153 – 154, Biografický lexikón Slovenska I., s. 59.

⁴³ ŠKOVIERA, D. *Epistulae*, s. 268.

zdôveruje so svojím zámerom preložiť dve cirkevné a pedagogické pojednávania Erazma, čo sa mu však nepodarilo realizovať.⁴⁴Coxov pedagogický program a jeho vplyv na Stöckela nám sprostredkujú dva významné pedagogické manuály Coxa. Učebnica rétoriky *TheArte or Crafte of Rhetorike*, vydaná v Londýne v roku 1532, je považovaná za významné dielo v histórii anglickej literatúry; ide o prvý text o predmete rétoriky v anglickom jazyku. Dielo *De erudienda iuventute* je svedectvom intelektuálneho prepojenia Coxa a Melanchtona a autor v ňom vychádza z diela rímskeho majstra Quintiliána.⁴⁵Deerudiendiuventute je návod na vzdelávanie mladíkov v slobodných umeniach ilustrujúci dôležitosť Erazmovho diela v Coxovom živote a práci. Keďže tento manuál vyšiel tlačou iba rok po odchode Coxa z Košíc, poskytuje nám poznanie metód učenia, ktoré Stöckel zažil sám počas štúdia na košickom gymnáziu. Manuál najlepších metód učenia slobodných umení bol napísaný vo forme listu krakovskému biskupovi Piotrovi Tomickemu, kancelárovi univerzity, jednej z najvýznamnejších osobností vtedajšieho Poľska. Stöckelov pedagogický program vykazuje viaceré spoločné črty s Coxovým manuálom. Cox v zhode so Stöckelom považuje za základný cieľ vzdelávania výchovu k Božej bázni. Počiatočný dôraz kladie Cox na získanie základných jazykových zručností, za ktorými nasleduje intenzívne štúdium gramatiky, na ktoré nadväzuje úvodné štúdium rétoriky.⁴⁶ Tento systém vzdelávania, ktorý bardejovský rektor ešte ako žiak zažil na košickej škole, pretavil neskôr do svojej pedagogickej činnosti; súhlasne s Coxom zaviedol Stöckel na škole trojstupňový systém vzdelávania. V manuáli sa Cox venuje i otázkam trestov, pričom zastáva názor, že telesný trest (bitka) je vhodným prostriedkom výchovy žiakov, ktorí sú hlučnejší a treba ich v učení podporiť. Učiteľ má svojich žiakov trestať vhodne, nemá konať v afekte, má byť mierny. Vychádza pritom z Horatia: „*Veci majú istú proporciu. Ak ich prekročíte, nemôžete konať správne.*“⁴⁷ Leonard Stöckel vo svojom pedagogickom programe akceptuje využitie fyzického trestu, predovšetkým však motivuje svojich žiakov pochvalou.⁴⁸ I v požiadavkách Coxa, aby učenie bolo pre deti zábavou a učiteľovou povinnosťou bolo pomáhať žiakom až dovedy, dokým „*nevedia sami plávať,*“⁴⁹ vidíme zhodu so Stöckelovou praktickou pedagogickou činnosťou. Coxove dielo je praktickou prácou vychádzajúcou zo školských skúseností, je určené učiteľom latinských škôl a odráža reálne podmienky vyučovania v triede plnej detí. Rozdiel medzi Coxom a Stöckelom vidíme v ich náhľade na vyučovanie latinčiny a gréčtiny; Cox požaduje súbežné osvojovanie latinčiny a gréčtiny, argumentuje to tým, že mladý chlapec týmto získa viac, ako keby študoval jazyky za sebou. Stöckel, na rozdiel od Coxa, požaduje, aby si žiaci najprv osvojili latinský jazyk a potom pristúpili k štúdiu gréčtiny. Cox prednášal počas pobytu v Hornom Uhorsku a Poľsku o Erazmovi, publikoval humanistické práce, ktoré boli vydávaniami Erazmových diel alebo originálmi napísanými v duchu kresťanského humanizmu. Mladý Stöckel bol štyri roky Coxovým žiakom a nadšenie jeho učiteľa humanistickými ideálmi Erazma a blízky vzťah Coxa s Melanchtonom pozitívne ovplyvnili jeho ďalšie štúdium i profesijné smerovanie.

4.2.2 Štúdium v zahraničí

⁴⁴ WITT, B. c. d., s. 96.

⁴⁵ Tamtiež, s. 97.

⁴⁶ Tamtiež, s. 108.

⁴⁷ Tamtiež, s. 107.

⁴⁸ VAJCIK, P. Školstvo, študijné a školské poriadky na Slovensku v XVI. storočí, s. 64.

⁴⁹ WITT, B. c. d., s. 105.

Ďalším miestom v peregrinácii Stöckela bolo sliezske mesto Vratislav, kde sa Leonard zdržoval približne štyri roky, od roku 1526 bol žiakom slávneho alžbetínskeho gymnázia. Vratislav bol kultúrnym a mocenským centrom Sliezska a bol zároveň i biskupským sídlom. V 16. storočí to bolo bohaté obchodné mesto s viac ako 23 tisíc obyvateľmi. K významným osobnostiam mesta patrili pokrokový biskup Ján Turzo, reprezentant humanizmu, a Johanes Hess, šíriteľ reformácie a luteránsky kňaz. Mesto udržiavalo čulé kontakty s predstaviteľmi univerzity vo Wittenbergu, pri obsadzovaní miest v cirkevnej a školskej správe konzultovali predstavitelia magistrátu personálne otázky s Filipom Melanchtonom, častým cieľom vysokoškolského štúdia miestnych študentov bola slávna Leucorea. O zvýšenie úrovne školstva sa mesto snažilo výberom vhodných kandidátov na miesta učiteľov, pôsobili tu Andrej Winkler, Johann Metzler, Ambrosius Moibar, Johann Droger a Anton Paus.⁵⁰ O štúdiu Stöckela na škole vo Vratislave máme útržkovité informácie: *„Žil teda pracujúc v obchode a veľkú časť noci venoval štúdiám slobodných vied, no cez deň si svedomito plnil povinnosti v zamestnaní, ktoré vykonával. V tej dobe vzdelával i panské deti v katechizme a zároveň ich privádzal slovom aj príkladom k počestnosti aj zbožnosti.“*⁵¹ Z neskoršej korešpondencie Stöckela učiteľovi Melanchtonovi sa dozvedáme, že po smrti otca bol Stöckel nútený zarábať si vo Vratislave na štúdium a živobytie u obchodníka Rüdigeru.⁵² Schesaeus uvádza, že na konci života Stöckel veľmi často spomína na Vratislav.⁵³ I keď neskoršie pozvanie Stöckela za duchovného do Vratislavi neskončilo úspešne,⁵⁴ ponuka vratislavského magistrátu je prejavom úcty voči Stöckelovi a jeho autority v oblasti Sliezska.

Završením Stöckelovej študentskej cesty za vzdelaním je jeho štúdium vo Wittenbergu, viac ako deväťročný pobyt v Nemecku, po ktorom sa vracia do vlasti ako zrelý, profesijne zorientovaný 29-ročný muž.

Stöckelove pranie študovať vo Wittenbergu u Filipa Melanchtona bolo podmienené vplyvom jeho učiteľov, najmä Coxa, ktorý bol Melanchtonovým žiakom v Tübingene, ale aj vplyvom bardejovského a vratislavského prostredia. Na slávnej Leucorei začína študovať 1. októbra 1530.⁵⁵

Wittenberská univerzita (1502 – 1817) je v čase príchodu Stöckela mladou, ani nie tridsaťročnou univerzitou. Jej vytvorenie si vyžiadala zmenená mocensko-politická situácia v Saskom kurfirstve, ktoré bolo 11. novembra 1485 rozdelené medzi ernestínsku a albertínsku líniu Wettinovcov. Keďže sa existujúca lipská univerzita stala súčasťou albertínskeho Saska, pociťuje kurfirster Fridrich Múdry z ernestínskej línie potrebu existencie vlastnej vyššej vzdelávacej inštitúcie. Jeho snaha je korunovaná úspechom; na základe privilégia cisára Maximiliána I. je v rezidenčnom meste Wittenberg založená dňa 18. októbra 1502 Alma mater Vitebergensis.⁵⁶ V zmysle Zakladacej listiny sú na univerzite zriadené štyri fakulty (artistická, lekárska, teologická a právnická), disponujú rovnakými atribútmi, hodnotami a privilégiami ako ostatné fakulty nemeckých univerzít, sú im udelené správne, disciplinárne a promočné práva. Univerzita, na ktorej dominuje antischolastické a humanistické myslenie, sa stáva kolískou reformácie, pôsobí na nej najvýznamnejší nemeckí reformátori, a to Martin Luther, Filip Melanchton, Justus Jonas, Johann von Staupitz, Martin Polich a Johannes Bugenhagen. Čoskoro sa stáva jednou z najuznávanejších stredoeurópskych univerzít, čoho

⁵⁰ GUITMAN, B. A bártfai reformáció elsi évtizedei és kapcsolattrendszere, s. 61 – 62.

⁵¹ SCHESAEUS, Ch. c. d., s. 38 – 39.

⁵² List Melanchtonovi z 25. augusta 1544. In HAJDUK, A. Leonard Stöckel. Život a dielo, s. 8.

⁵³ SCHESAEUS, Ch. c. d., s. 38.

⁵⁴ List mestskej rady Vratislavy magistrátu Bardejova z 25. augusta 1551. In HAJDUK, A. c. d., s. 17.

⁵⁵ FÖRSTMANN, C., E. Album Academiae Vitebergensis, s. 141; BARTHOLOMEIDES, I., L. Memoriae Ungarorum in alma condam universitate, s. 8.

⁵⁶ SPELER, R., T. (ed.). Melanchthon und die Universität: Zeitzeugnisse aus den halleschen Sammlungen, s. 21. In GAŠPAROVIČOVÁ, J. Wittenberská univerzita – miesto peregrinácie uhorských študentov, s. 90.

potvrdením je veľký záujem o štúdium na univerzite, so svojimi 43 802 absolventmi sa v 16. storočí stáva najnavštevovanejšou univerzitou Svätej rímskej ríše. Wittenberskú univerzitu navštevovali vynikajúci študenti, neskorší teológovia, učitelia, politici, ale i slávni prírodovedci a lekári. Univerzita sa stala dôležitým nakladateľským miestom, v priebehu rokov 1518 až 1523 tu bolo uverejnených šesťsto publikácií, v roku 1586 vyšla v jej nakladateľstve i slávna *Dialektika* Giordana Brunna.⁵⁷ V 18. storočí klesá význam univerzity, v roku 1813 necháva Napoleon univerzitu zavrieť. Činnosť univerzity sa obnovuje v zmenenej organizačnej forme v júni 1817, keď dochádza k zlúčeniu wittenberskej univerzity s univerzitou v Halle.

Wittenberská univerzita bola jednou z najvýznamnejších vzdelávacích inštitúcií nastupujúceho novoveku, ktorá prostredníctvom významných pedagógov, reformátorov a vedcov, ale i pomocou svojich študentov prispela k vzostupu vzdelanosti v strednej Európe, k vytvoreniu a etablovaniu evanjelického školstva.

O študentskom živote Stöckela na univerzite nás nám známe zachované pramene neinformujú, na základe informácií o univerzite a Stöckelovom celoživotnom bytostnom vzťahu k nej a jej predstaviteľom môžeme usudzovať, že sa stal aktívnym členom univerzitnej society. Stöckel, podobne ako ostatní študenti univerzity, bol formou listinného zoznamu zapísaný do matriky univerzity „*Album Academiae Witebergensis*“, pričom tento akt bol spojený so zaplatením depozitného poplatku a vykonaním prísahy. Prísaha zachovaná v matrike univerzity pozostávala z dvoch častí: „*V prvej časti sa študent zaväzuje zachovávať vernosť krajinskej vrchnosti, univerzite a jej zariadeniam, podriaďiť sa rozhodnutiam rektora a univerzitných reformátorov a rešpektovať záväzok poslušnosti v prípade vylúčenia z univerzitného spoločenstva. Druhá časť prísahy obsahuje sľub čestného a skromného spôsobu života, rešpektovanie rektora a vyučujúcich, zachovávanie univerzitných zákonov a štatútov, zrieknutie sa vlastnej justície pri utrpenom bezprávi, podriadenie sa možnému trestnému stíhaniu. Druhá časť prísahy konkretizuje jurisdikčné kompetencie vedenia univerzity.*“⁵⁸ Integrácia študenta do študentského zväzku bola podmienená jeho účasťou na akte „*depozície*“, nazývanom „*beanus*“. Išlo o oficiálny akt vedený dekanom a depozitárom filozofickej fakulty za účasti univerzitných profesorov. Súkromná korešpondencia študentov nás informuje o Lutherovej a Melanchtonovej účasti na akte. Luther charakterizoval depozíciu ako „*verný obraz ľudského života so všetkými trápeniami a poníženiami,*“⁵⁹ pretože pozostávala z vtipnej dišputy, poukazujúcej študentovi na nedostatky v štúdiu, moralizujúcich, často neprijemných otázok a komentárov. Univerzitný život bol usmerňovaný univerzitnými právnymi predpismi, na základe zachovaných zákonov *Academiae Witebergensis leges* (1546) môžeme bližšie spoznať akademické zákonodarstvo druhej polovice 16. storočia. Keďže univerzita bola dôležitým ekonomickým faktorom mesta, poriadky upravujú okrem akademických činností a správania študentov i vzájomné spolužitie medzi mestom, študentmi a predstaviteľmi univerzity.⁶⁰ Stöckel sa určite aktívne zúčastňoval na študentskom živote, navštevoval prednášky univerzitných profesorov Melanchtona, Justusa, Luthera a Bugenhagena, podľa úrovne jeho hudobného vzdelania, usudzujeme, že sa zúčastňoval i na hudobnovzdelávacích aktivitách univerzity a jej kultúrnom živote. V centre záujmu Stöckela však bol jeho veľký celoživotný vzor a osobný priateľ, profesor Filip Melanchton, jeden z najuznávanejších vedcov i pedagógov 16. storočia, ktorého si vysoko vážil celý vzdelanostný svet, čo potvrdzuje i jeho nezvyčajne rozsiahla zachovaná korešpondencia v počte takmer desaťtisíc listov. „*Bol najbližším spolupracovníkom, spolubojovníkom i súputníkom Martina Luthera. Ako teológ i reformátor stál*

⁵⁷ Tamtiež, s. 75.

⁵⁸ GÖßNER, A. Die Studenten an der Universität Wittenberg. Studien zur Kulturgeschichte des studentischen

Alltags und zum Stipendiumwesen in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts, s. 44.

In GAŠPAROVIČOVÁ, J. c. d., s. 91.

⁵⁹ Tamtiež, s. 41 – 42.

⁶⁰ SPELER, c. d., s. 50.

v jeho tieni, ako pedagóg bol omnoho významnejší. Je jedným z najpresvedčivejších príkladov úspešného prepojenia pedagogickej praxe a teórie.⁶¹

Pre pochopenie Stöckelovej pedagogickej koncepcie, jeho pedagogickej tvorby, ale i výchovno-vzdelávacej a organizačnej činnosti na bardejovskej škole je potrebné oboznámiť sa bližšie s touto kľúčovou osobnosťou učeného protestantského školstva.

4.2.3 F. Melanchton – praeceptor/Germaniae a L. Stöckel – praeceptor/Hungariae

Filip Melanchton (1497 – 1560) – praeceptor Germaniae, vlastným menom Filip Schwarzerdt, ktorému jeho prastrýko, významný humanista Johannes Reuchlin, udeľuje humanistické meno Melanchthon (mela – čierny, chthon – zem), ho finančne podporuje pri štúdiu latinčiny i gréčtiny.⁶² Melanchton sa na univerzite v Heidelbergu, kde získava bakalársky titul, zoznamuje s humanistami a ich reformnou pedagogikou. Vo vysokoškolskom štúdiu pokračuje v Tübingene, kde na filozofickej fakulte získava titul magister a už ako sedemnášťročný začína svoju učiteľskú činnosť. Jeho mimoriadne nadanie sa prejavuje veľmi skoro, prednáša Terentia, Vergília, Cicera a Lívia, ako dvadsaťjedenročný vydáva grécku gramatiku, štandardné dielo používané až do 18. storočia i za hranicami Nemecka. V tom istom roku, v roku 1518, nastupuje na wittenberskú univerzitu ako profesor gréčtiny a hebrejčiny, na univerzite nepretržite pôsobí štyridsaťdva rokov až do svojej smrti. Hneď tri dni po príchode na univerzitu prednáša pred akademickým spoločenstvom úvodnú reč *De corrigendis adolescentiae studiis*, v ktorej sa napriek svojmu nízkemu veku preukazuje ako politik s jasnými predstavami o vzdelávaní. Vyžadoval v nej metodicky nové určenie rétoriky a dialektiky, obsahovo požadoval štúdium antickej latinskej a gréckej literatúry a dejín, ktoré predstavujú prapôvod všetkých vied.⁶³ Tento univerzálny učenec sa venoval rôznym oblastiam, ktorých poznatky si vyžadovala výučba slobodných umení (*artes liberales*) na artistickej fakulte. Išlo o oblasť gramatiky, rétoriky, dialektiky, ale i pedagogiky, teológie, dejín, dokonca aj fyziky, astronómie a astrológie. Vo svojej rozsiahlej publikačnej činnosti, bol autorom trisotridsiatich samostatne vydaných spisov, sa venuje celej vtedajšej známej oblasti prírodných a humanitných vied. Systematickú pedagogiku nevydal, pedagogike, ktorú nepokladal za samostatnú vedu, sa venoval v rámci predmetov etiky, rétoriky a psychológie. Jeho početné príhovory, usmernenia a spisy nám približujú zásady jeho pedagogického učenia. Výchovu chápe Melanchton ako základný antropologický fenomén odlišujúci ľudí od zvierat. „Príroda položila medzi človeka a zviera ten rozdiel, že zvieratá sa prestávajú starať o svojich potomkov, keď vyrastú. Človeku ale uložila to, aby sa o deti, ktoré privádza na svet, staral nie len v prvých rokoch života, ale aj neskôr, keď dosiahnu určitý vek, aby ich správanie (*mores*) sformoval k počestnosti (*ad honestatem format*).“⁶⁴ Morálno-pedagogickú úlohu považuje Melanchthon za základ vzdelávaco-výchovných snáh, vzdelávanie delí na dve oblasti formovania, a to formovanie vonkajšieho správania a vyučovanie. Pre prvú oblasť zavádza také opatrenia ako sú dohováranie, odmena a trest, prívychnutie. Základnou myšlienkou jeho didaktiky je, že porozumenie hodnotných obsahov umožňuje vznik správnych hodnotových postojov. Tu platí ním často opakovaná zásada: „*Duchovné snahy sa premieňajú v dobré obyčaje správania*.“⁶⁵ Preto pedagógovi pripadá dôležitá úloha, z najlepšieho vybrať najlepšie: „*ex optimis optim selige*.“⁶⁶ Melanchton zdôrazňuje osobitnú vzdelávaciu hodnotu literatúry. Najvyšším pedagogickým cieľom vzdelávania sú *pietas a eruditio*, zbožnosť a vzdelanie, ktoré sa vzájomne podmieňujú. Prvé pôsobí na zjemnenie mravov, druhé senzibilizuje dimenziu hĺbky skutočnosti. „*Vplyvom Melanchtona sa pre protestantizmus vytvorila vcelku jednotná forma vzdelávania, pričom humanistické vzdelávanie je chápané ako cesta k čistému slovu a zostáva podriadené*

⁶¹ GAŠPAROVIČOVÁ, J., c. d., s. 92.

⁶² Tamtiež, s. 110.

⁶³ BEYER, M. (ed.) Melanchthon deutsch 1. Schule und Universitat. Philosophie, Geschichte und Politik, s. 41 – 43.

⁶⁴ GOLZ, R., MAYRHOFER, W. Luther und Melanchthon im Bildungsdenken Mittel- und Osteuropas, s. 18.

⁶⁵ Tamtiež, s. 19; GAŠPAROVIČOVÁ, J. c. d., s. 93.

⁶⁶ Tamtiež.

*nábožensko-teologickému cieľu. Preto sa na protestantské školstvo zavádza imitácia latinských a gréckych klasikov, deklamácia, elokvencia ako schopnosť pekne, čisto, jazykovo správne a vecne latinsky hovoriť.*⁶⁷

Melanchton vytvoril koncepciu protestantského učeného školstva i protestantských univerzít, ktoré ostali nezmenené až do 19. storočia. *Podarilo sa mu to vďaka jeho celoživotnému nasadeniu a angažovanosti pri zakladaní a reformovaní už existujúcich škôl, vďaka školským vizitáciám, ktoré vykonával z poverenia saského kurfirsta, autorstvom učebníc určeným takmer všetkým dôležitým oblastiam vzdelávania, koncepciou školských a cirkevných poriadkov, ale i vďaka svojim prednáškam, ktoré patrili k najnavštevovanejším prednáškam na wittenberskej univerzite.*⁶⁸ Svojimi odbornými radami, odporúčaniami i osobnou angažovanosťou prispel k založeniu a reorganizácii univerzít vo Wittenbergu, Lipsku, Tübingene, Frankfurt nad Odrou, Marburgu, Jene, Rostoku, Kolíne, Heidelbergu, Helmstede; učených škôl v Zwickau, Magdeburgu, Eislebene, Soeste i Herzbergu. Bol tvorcom saského, kolínskeho, kurpfalckého i meklenburského školského poriadku. Pri etablovaní protestantského školstva mu boli osobitne nápomocní jeho študenti, medzi nimi Neander, Wolf, Trotzendorf, Sturm, ktorí po skončení štúdií pôsobili na nemeckých protestantských univerzitách a učených školách ako rektori a učitelia, ale i študenti zo zahraničia, predovšetkým zo strednej Európy a Horného Uhorska. *„Melanchton ako pedagóg wittenberskej univerzity venoval osobitnú pozornosť študentom Uhorska, ku ktorým mal veľmi blízky a vrúcny vzťah. Pomáhal im odbornými radami pri zakladaní protestantských škôl, po ich návrate do vlasti ako autorita komunikoval v ich prospech so súdobou vrchnosťou, obával sa o ich život na Turkami obsadenom území.*⁶⁹ K Melanchtonovým uhorským študentom, ktorí prijali reformačné učenie a pôsobili v školských a cirkevných službách patrili Levočania *Martin Sziriak a Ján Siegler,*⁷⁰ *Peter Bornemisza,* literát, kazateľ, superintendent protestantskej cirkvi, *Matthiás Biró,* učiteľ v Szikszó, ktorý sa neskôr stal stúpencom helvétskeho smeru, *Matthiás Dévai,* literát, rektor školy v Szikszó, *Blažej Szikszai Fabricius,* rektor blatnopotockého kolégia,⁷¹ *Juraj Werner,* *Pavol Rubigall,* majiteľ bane v Banskej Štiavnici, člen kráľovskej a cisárskej rady, neskôr povýšený do šľachtického stavu, *Žigmund Gelous Torda,* ktorý získal titul magistra a pomáhal Melanchtonovi pri práci na univerzite, k uhorským študentom študujúcim u Melanchtona vo Wittenbergu patrili i *Joseph Macarius,* autor teologických spisov, *Paul Scipio,* pochádzal z okolia Bratislavy, bol chránencom poradcu kráľa Ferdinanda, ale i *Andreas Batizi,* *Joseph Pesti,* *Caspar Pasztoi,* *Demetrius Batiz.*⁷² V rokoch 1523 – 1560 bolo na wittenberskej univerzite imatrikovaných štyristoštyridsaťdva študentov z Uhorska.⁷³ Jedným z najbližších študentov a zároveň i priateľov Filipa Melanchtona bol *Leonard Stöckel.* V profesijnom, ale i osobnom živote Filipa Melanchtona a jeho žiaka Leonarda Stöckela nájdeme viaceré paralely. Obaja boli už počas svojho života označovaní súdobými učencami ako *praeceptor Germaniae* a *praeceptor Hungariae,* obaja zasvätili celý svoj život práci za školskou katedrou; Melanchton bol štyridsaťdva rokov vysokoškolským pedagógom, Stöckel bol dvadsaťjeden rok rektorom bardejovskej školy. Obaja prispeli svojou pedagogickou činnosťou ako i osobnou angažovanosťou k vytvoreniu „siete vzdelancov“, mužov, ktorí zakladali nové alebo reformovali už existujúce školy v intenciách protestantizmu. V prospech svojich žiakov komunikovali so súdobou vrchnosťou, získavali pre študentov štipendiá. Stali sa tvorcami protestantského učeného školstva, Filip

⁶⁷ REBLE, A. Dejiny pedagogiky, s. 69.

⁶⁸ GAŠPAROVIČOVÁ, J. c. d., s. 93.

⁶⁹ Tamtiež, s. 94.

⁷⁰ HRADSZKY, J. Das Zipser Haus und dessen Umgebung, s.115.

⁷¹ SZABÓ, A. Leonard Stöckel – Szikszai Fabricius Balazs, s. 215.

⁷² SCHEIBLE, H. Melanchthons Beziehungen zum Donau-Karpaten-Raum bis 1546, s. 272 – 303.

⁷³ SZÉKELY, G. Von der Wittenberger Peregrination zu den protestantischen Schul- und Hochschulgründungen in Ungarn im 16. und 17. Jahrhundert, s.162.

Melanchton v celoeurópskom meradle, Leonard Stöckel v oblasti Horného Uhorska. Vplyv Melanchtona sa odráža v celej Stöckelovej tvorbe tak náboženského, ako i pedagogického charakteru.⁷⁴ Pedagogická koncepcia, organizačné usporiadanie bardejovskej školy vychádzali z Melanchtonovho pedagogického modelu. Celoživotné priateľstvo potvrdzuje ich zachovaná vzájomná korešpondencia; z päťdesiatich zachovaných listov, ako uvádza Škoviera: „*vynikajú po formálnej stránke latinské listy adresované Filipovi Melanchtonovi, ktoré sú svedectvom hlbokého vnútorného vzťahu pisateľa k svojmu učiteľovi a ktoré Stöckel najväčšmi oživil citátmi z antických literatúr alebo gréckymi slovami.*“⁷⁵Symbolickým potvrdením ich celoživotnej prepojenosti je i ich odchod z pozemského života. Filip Melanchton zomiera v apríli 1560, jeho žiak Leonard Stöckel päťdesiat dní po jeho smrti, 7. júna 1560.

Použitá literatúra

Pramene

- STÖCKEL, L. 1918. *Historia von Susanna*. In SZILASIOVÁ, K. 1918. *Stöckel Lénard Zsuzsanna drámaj ésbártfanémet iskola színjáték a XVI. századbán*. Budapest: NémetPhilologiaiDolgozatok XXII, 1918. 63 s.
- STÖCKEL, L. 1986. Predhovor k všeobecným zásadám kresťanskej náuky. (prel. Daniel Škoviera) In NOVACKÁ, M.(ed.) *Od kráľovstva ducha ku kráľovstvu človeka*. Bratislava: Tatran, 1986. s. 112 – 118.
- FÖRSTMANN, C., E.1841. *Album Academiae Vitebergensis*. Lipsiae: SumtibusetTypisCaroli Tachnitii,1841.
- Listy Leonarda Stöckela. 1986. (prel. Daniel Škoviera) In NOVACKÁ, M.(ed) *Od kráľovstva ducha ku kráľovstvu človeka*. Bratislava: Tatran, 1986. s. 73 – 109.
- RAKOVSKÝ, Martin. Leonard Stöckel a Filomela. In RAKOVSKÝ, M. *Zobrané spisy* (prel. Miroslav Okál). Bratislava: Veda, 1974. s. 222.
- RAKOVSKÝ, Matej. 1974. Žalospev nad smrťou pána Leonarda Stöckela z Bardejova. In RAKOVSKÝ, M. *Zobrané spisy* (prel. Miroslav Okál). Bratislava : Veda, 1974. s.223 – 224.
- RAKOVSKÝ, Mikuláš. 1974. Na smrť svojho učiteľa, pána Leonarda Stöckela. In RAKOVSKÝ, M. *Zobrané spisy* (prel. Miroslav Okál). Bratislava : Veda, 1974. s. 225.
- ŠKOVIERA, D. 1978. *EpistulaeLeonardiStockel*. In/ *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského Graecolatine etOrientalia*, VII – VIII. Bratislava : SPN, 1978. s. 265 – 359.

Ďalšia literatúra

- BEYER, M.(ed.) 1997. *Melanchthondeutsch 1. Schule undUniversität, Philosophie, Geschichte und Politik* /Leipzig : Evang. Verl.-Anst, 1997. s. 330. ISBN 3-374-01636-7.

⁷⁴Poznámky ku všeobecným zásadám kresťanskej náuky Filipa Melanchtona, [Confessio Pentapolitana](#), Apophthegmata illustrium virorum expositione Latina et rhythmis Germanicis illustrata per Lenartum Stoeckelium scholae Bartphanae rectorem, Leges scholae Bartephensis.

⁷⁵NOVACKÁ, M. (ed.) *Od kráľovstva ducha ku kráľovstvu človeka*, s. 73.

- BODNÁROVÁ, M. 2000. Reformácia v Bardejove v 16. storočí. In *Prvé augsburské vyznanie viery a Bardejov*. Prešov: Biskupský úrad východného dištriktu Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku. 2000. ISBN 80-967951-3-9. s. 85 – 92.
- DANIEL, D. P. Melancton, Stöckel a teologická orientácia evanjelikov v Uhorsku. In *Leonard Stöckel a reformácia v strednej Európe*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2011. ISBN 978-80-555-0315-8. s.30 – 37.
- GAŠPAROVIČOVÁ, J.2012. Wittenberská univerzita – miesto peregrinácie uhorských študentov. In *ACTA FACULTATIS PAEDAGOGICAE UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS*, 2012, roč. 16.Trnava: Trnavská univerzita, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-8082-557-7. s. 89 – 97.
- GOLZ, R., MAYRHOFER, W. 1996. *Luther und Melancthon im Bildungsdenken Mittel- und Osteuropas*.Münster : LIT, 1996. s. 384. ISBN 3-8258-3280-5.
- GÖßNER, A.2003. *Die Studenten an der Universität Wittenberg. Studien zur Kulturgeschichte des studentischen Alltags und zum Stipendiumwesen in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts*. Leipzig: Evangelischer Verlagsanstalt. s. 195. ISBN 3-374-02075-5.
- GUITMAN, B. 2009. *A bártfaireformáció elsztizedei éskapcsolatrendszere: dizertačná práca*. Piliscsaba: Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2009. s. 180.
- HAIN, G. 1910. *Zipserische und Leütschaverische Chronica*. Licse, 1910. In SCHWARZ, K. *Praeceptor Hungariae – über den Melancthonschüler Leonhard Stöckel (1510 – 1560)*. s. 50
- HAJDUK, A. 1999. *Leonard Stöckel. Život a dielo*. Bratislava: Evanjelická bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského, 1999. s. 141. ISBN 80-88827-11-6.
- HRADSKÝ, J. 1884. *Das Zipser Haus und dessen Umgebung*. Igló: Buchdruckerei von Josef Schmidt, 1884. 217s.
- KLÁTIK, M. 2011. Leonard Stöckel – profil osobnosti. In *Leonard Stöckel a reformácia v strednej Európe*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2011. ISBN 978-80-555-0315-8. s. 10 – 19.
- KLEIN, J. S. 1789. *Nachrichten von den Lebensumständen und Schriften evangelischer Prediger in allen Gemeinden des Königreich Ungarn*. Leipzig: Liepold und Lindauer, 1789. 509 s.
- KOKUĽA, A. – LUKÁČ, A. – TAJTÁK, L. *Dejiny Bardejova*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1975. 521 s.
- MATÚŠ, F. De Musica Leonardi Stöckelii. In *Slovenská hudba*, roč. XVII, 1991, roč. 4, s. 360 – 416.
- PETROVIČ, J. 2010. Nové poznatky ku genealógii bardejovského rodu Stöckel. In *Leonard Stöckel a reformácia v strednej Európe*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2011. ISBN 978-80-555-0315-8. s. 102 – 110.
- PETROVIČ, J. 2000. Poznatky ku genealógii bardejovského rodu Stöckel. In *Prvé augsburské vyznanie viery a Bardejov*. Prešov: Biskupský úrad východného dištriktu Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku, 2000. ISBN 80-967951-3-9. s. 187 – 194.

REBLE, A. 1995. *Dejiny pedagogiky*. Bratislava: SPN. ISBN 80-08-02011-3.

SCHEIBLE, A. 1996. Melanchthons Beziehungen zum Donau-KarpatenRaumbis 1546. In MAY, G.- DECOT, R. (eds.) *Melanchthon und die Reformation*. Mainz: Verlag Phillip von Zabern, 1996. ISBN 3-8053-1935-5. s. 272 – 303.

SCHESAEUS, CH. 1613. Oratio describens historiam vitae praecipue clarissimiviri Leonharti Stöckelii, rectoris scholae Bartphensis. (Reč opisujúca osobitý príbeh slávneho muža Leonarda Stöckela, rektora bardejovskej školy, zbožného človeka, ktorý zomrel dňa 7. júna.) (prel. Matlovič, J.). In MATLOVIČ, J. *Antická biografía v diele Christiana Schesaeae Oratio describens historiam vitae praecipue clarissimiviri Leonharti Stöckelii*: diplomová práca. Bratislava: FiF UK, 2006. s. 33 – 49.

SCHWARZ, K, V. 2000. Praeceptor hungariae: über den Melanchthonschüler Leonhard Stöckel (1510 – 1560). In *Prvé augsburské vyznanie viery na Slovensku a Bardejov*. Prešov: Biskupský úrad východného dištriktu Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku, 2000. ISBN 80-967951-3-9. s. 47 – 67.

SZABÓ, A. 2011. Párhuzamos életrajzok: Leonard Stöckel – Szikszai Fabricius Balazs. (Bártfa – Sárospatak) In *Leonard Stöckel a reformácia v strednej Európe*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity. ISBN 978-80-555-0315-8, s. 210 – 217.

SZÉKELY, G. 1996. Von der Wittenberger Peregrination zu den protestantischen Schul- und Hochschulgründungen in Ungarn im 16. und 17. Jahrhundert. In GOLZ, R., MAYRHOFER, W. *Luther und Melanchthon im Bildungsdenken Mittel- und Osteuropas*. Münster: LIT. ISBN 3-8258-3280-5. s. 161 – 172.

SPELER, R. 1997. *Melanchthon und die Universität: Zeitzeugnisse aus den halleischen Sammlungen*. Halle: Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg. 127 s. ISBN 3-86010-516.

ŠKOVIERA, D. 1986. Humanistický rektor bardejovskej školy Leonard Stöckel. In NOVACKÁ, M. (ed.) *Od kráľovstva ducha ku kráľovstvu človeka*. Bratislava: Tatran, 1986. s. 65 – 73.

ŠKOVIERA, D. 2002. *Bardejovčan Valentín Ecchius a jeho učebnica Ars versificandi*. Bratislava: FiF UK Stimul, 2002. 189 s. ISBN 80-88982-56-1.

ŠKOVIERA, D. 1991. *Studia Stöckeliana humanistica*: habilitačná práca. Bratislava: FiF UK, 1991. s. 219.

VAJCIK, P. 1955. *Školstvo, študijné a školské poriadky na Slovensku v XVI. storočí*. Bratislava: SAV, 1955.

WITT, B., K. 2008. *Leonard Stöckel – docta pietas in the service of Lutheran reform*: doktorandská práca. Missouri: University of Missouri—Columbia, 2008. s. 346. [on-line]. [citované 2014-03-25]. Dostupné na: <http://www.mospace.umsystem.edu/xmlui/bitstream/handle/10355/6627/research.pdf?sequence=3>

Recenzoval: PhDr. Vladimír Michalička, CSc.

PhDr. Jana Gašparovičová pracuje ako odborná asistentka na Fakulte sociálnych vecí Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave. Vo svojej dizertačnej práci *Leonard Stöckel a jeho vplyv na reformované školstvo na Slovensku* prináša profil pedagóga Leonarda Stöckela, charakterizuje Stöckelovu/rektorskú a pedagogickú činnosť, jeho diela pedagogického charakteru, žiakov L. Stöckela a jeho nasledovníka Tomáša Fábriho. Príspevok tvorí súčasť autorkinej dizertačnej práce.

E-mail: jana.gasparovicova@ucm.sk

VLADIMÍR MICHALIČKA

Abstrakt: Historicko-bibliografická štúdia prináša podrobnejší prehľad publikovaných knižných, časopiseckých a novinových prác týkajúcich sa vzniku, vývoja a výchovno-vzdelávacej činnosti Prvého slovenského ev. a. v. gymnázia v Revúcej od konca 19. storočia do súčasnosti. Zároveň naznačuje možnosti ich využitia v ďalšom prehľbovaní bádateľských a publikačných aktivít.

Kľúčové slová: Prvé slovenské ev. a. v. gymnázium,

V tomto roku si pripomíname 140. výročie násilného zatvorenia Prvého slovenského ev. a. v. gymnázia v Revúcej. Táto prvá stredná škola s vyučovacím jazykom slovenským predstavuje vo vývine slovenského školstva, kultúry i v národných dejinách významný fenomén, ktorého história (osudové peripetie) boli už bohato spracované v odbornej i v beletristickej literatúre.

Ako významný fenomén dejín školstva na Slovensku sa gymnázium stávalo čoraz frekventovanejším predmetom záujmu predovšetkým periodickej tlače a od 60. rokov 20. storočia, keď sa uskutočnila prelomová vedecká konferencia o jeho mieste v dejinách školstva (v r. 1962), aj v odbornej literatúre.⁷⁶ S malými prestávkami, najmä však od 90. rokov 20. storočia sa história revúckeho gymnázia stáva čoraz prítomnejšou i v slovenskej historicko-pedagogickej literatúre. Dôvodom tohto záujmu sú nielen navonok pohnuté osudy revúckej školy, ale najmä úsilie o hľadanie a poznávanie koreňov moderného stredného školstva na Slovensku, mapovanie významu tejto školy v oblasti školstva, výchovy a vzdelávania, a to v regionálnom rámci, ale aj v celoslovenskom meradle.

Prirodzene, prvé písomné informácie, správy, posudky či obranné state vznikali už počas existencie gymnázia, resp. krátko po jeho násilnom uzatvorení. Prvé články informovali verejnosť o jeho založení a otvorení (dokonca aj noviny v Čechách a v Srbsku). Neskoršie články boli publikované predovšetkým v slovenskej periodickej tlači ako boli Bobulove Slovenské noviny, Cirkevné listy, Evanjelický vестník, Korouhev na Sionu, Národné noviny, Slovesnost, Vlast a viacero ďalších.⁷⁷ Spomedzi autorov novinových článkov treba uviesť L. Abbafyho, Š. M. Daxnera, J. Francisciho, Št. Kríža, G. H. Lojku, S. Ormisa, T. Šmyda, G. H. Tisovského a ďalších. Rad statí nemal uvedeného autora, z konšpiračných dôvodov uvádzali dodnes neidentifikované značky, prípadne svoje autorstvo vôbec neuvádzali, keďže mohol za ich zverejnenie hroziť postih. V podstate išlo o informačné články, ktoré sa týkali príprav na založenie gymnázia, jeho vzniku, činnosti a aktivít revúckeho gymnázia (napr. majálesy a bály), články venujúce sa profesorom gymnázia, časť článkov mala obranný charakter (rôzne obvinenia a výpady proti gymnáziu, jeho profesorom a študentom),

⁷⁶ Sto rokov revúckeho gymnázia 1862 -1962. Bratislava: SPN, 1965.

⁷⁷ Rizner, L. V.: Bibliografia písomníctva slovenského IV. V Turčianskom Sv. Martine: Matica slovenská, 1932, s. 227 – 228.

veľká časť článkov informovala o jeho vyšetovaní a následnom násilnom zatvorení. Objavili sa aj krátke články o revúckych profesoroch, najmä o A. H. Škultéty a S.

Ormisovi.⁷⁸

Z obdobia tesne pred zrušením revúckeho gymnázia pochádza aj prvá (okrem nepublikovanej Bottovej práce) obsiahlejšia štúdia roku 1874 v Národných novinách na pokračovanie pod názvom Slovenské ev. a. v. veľgymnázium vo Veľkej Revúci. V piatich častiach podáva neuvedený autor prehľadný obraz vzniku, výchovnovzdelávacieho a kultúrneho pôsobenia gymnázia, približuje pôsobenie profesorov, život študentov ba aj ekonomický prínos existencie tejto školy pre Revúcu. Autor štúdie v závere vyslovuje nádej, že gymnázium odolá nepriateľským tlakom a prežije.⁷⁹ Ide o prvý pokus zmapovať históriu revúckeho gymnázia. Škoda, že nepoznáme autora tejto obsiahlejšej štúdie.

Z hľadiska publicistického je pozoruhodný článok Prvé slovenské gymnázium (opäť od neznámeho pisateľa), ktorý prináša autentické historické správy zo zákulisia vzniku a existencie gymnázia, jeho štýl je už pribojnejší, dynamickejší. Predpokladám, že autorom by mohol byť niekto z bývalých činiteľov gymnázia, príp. jeho blízkych spolupracovníkov. Bibliografiu článkov z tohto obdobia prináša Ľ. V. Rizner a M. Fedor (pozn. 2 a 3).

V relatívne krátkom čase od zrušenia revúckeho gymnázia začal jeho bývalý správca A. H. Škultéty zhromažďovať dokumentačný materiál, ktorý bol podkladom pre spracovanie prvých dejín a publikovanie najzávažnejších dokumentov školy. Kniha vyšla pod názvom - **Škultéty August Hor.: Pamäti slov. ev. a. v. gymnasia a s nim spojeného učiteľského semeniska vo Veľkej Revúci. (Ružomberok: Nákladom vydavateľovým, 1889. 270 str.)** Krátko po vydaní ju v Slovenských pohľadoch recenzoval bývalý študent revúckeho gymnázia Jozef Škultéty.⁸⁰

Pôvodne sa v literatúre tradovalo, že jediným autorom knihy je A. H. Škultéty (ako autor je aj uvedený na titulom liste publikácie). V 40. rokoch 20. storočia J. V. Ormis, inak vnuk Samuela Ormisa, upozornil, že na spracovaní diela sa okrem Škultétyho podieľali aj P. Dobšinský, Š. M. Daxner a M. Bodický.⁸¹ Pamäti obsahujú ucelenú históriu úsilia o založenie, vznik a rozvoj revúckeho gymnázia, jeho organizačného a obsahového smerovania, vrátane histórie učiteľského ústavu (semeniska). Záverečné časti vypovedajú o úsilí zabrániť jeho zrušeniu, popisuje postupné kroky jeho likvidácie a osudy školy a jej profesorov po definitívnom zatvorení školy. Publikácia je významná nielen v tom, že zachytila komplexne históriu školy, ale že ju zachytila na základe hodnoverných dokumentov i osobných skúseností a poznatkov jej popredného činovníka. Vysoko treba oceniť i jeho úmysel mobilizovať vydaním knihy vzdelanecké kruhy k novým pokusom o zriadenie slovenskej strednej školy.⁸² Publikácia je dnes nielen historickým dokumentom viažucim sa bezprostredne k vlastnému

⁷⁸ podrobnejšie: Fedor, M.: Prvé slovenské gymnázium v Revúcej 1862 – 1874. Košice: ŠVK, 1962; tenže: Slovenské gymnázium v Revúcej 1862 -1874. In: Sto rokov revúckeho gymnázia 1862 – 1962. Bratislava: SPN, 1965, s. 91 a nasl.

⁷⁹ Slovenské evanjelické a. v. veľgymnázium vo Veľkej Revúci. In: Národné noviny, 5, 1874, č. 43, s. 1-2, č. 45, s.1-2, č. 46, s. 1-2, č. 47, s. 1-2.

⁸⁰ Slovenské pohľady, 10, 1890, s. 355 – 360.

⁸¹ Ormis, J. V.: Autorstvo Pamäti revúckeho gymnázia. In: Litteraria historica slovacca, roč. 1, 1946 – 1947, s. 208 a nasl.

⁸² Michalička, V.: August Horislav Škultéty (učiteľ a pedagóg). Bratislava: Eko-konzult, 2012, s. 77. ISBN978-80-8079-156-8.

gymnázium, ale aj prameňom, ktorý pri štúdiu histórie revúckeho gymnázia nemožno nechať nepovšimnutým.

Pri výpočte literárnych príspevkov nemožno vynechať ešte s tým súvisiace práce. Bolo to vydanie Škultétyho **Reči, ktorú pri slávnostnom otvorení Slovensko-evanjelického a. v. nižšieho gymnázia vo Veľkej Revúci...držal A. H. Škultéty (Banská Bystrica: tlačou F. Macholda, 1863. 16 s.)** a 10 ročníkov s názvom Zpráva o Slovenskom ev. a. v. gymnázium, ktoré vychádzali v rokoch 1864 až 1873.

O samotnom gymnázium, jeho založení, činnosti, existenčných problémoch a nakoniec i o zrušení písali krátke state v dobovej tlači aj samotní profesori gymnázia (Škultéty, Lojko, Ormis).

Koncom 19. a na začiatku 20. storočia sa o revúckom gymnázium písalo len zriedkavo. Spôsobila to zrejme vrcholiaca vlna maďarizačného tlaku, ktorý eliminoval akékoľvek pripomienky existencie slovenských gymnázií, ale prispela k tomu aj skutočnosť, že viacerí priami aktéri národného hnutia zomreli, odišli zo Slovenska alebo sa inak odmlčali.

Niekoľko príspevkov sa v tlači objavilo v súvislosti s 50. výročím vzniku gymnázia, ktoré pripadlo na rok 1912. Ako príklad uvidíme Národné noviny, ktoré uverejnili nostalgickú spomienku bývalého študenta gymnázia, ktorú prebral aj pedagogický časopis Domácnosť a škola, ako aj prevzatý článok z amerických Národných novín. Spomienku na všetky tri slovenské gymnázia v širších politických a spoločenských kontextoch priniesol aj Slovenský týždenník.⁸³ Zo spomienkových črt na profesorov gymnázia k najhodnotnejším patril **I. B. Zochom** spracovaný životopisný náčrt pod názvom **H. G. Lojko, kolega a priateľ (Orol, 2,1871, č. 10)**. Po tomto výročí revúcke gymnázium znovu upadlo do zabudnutia a tlač sa k nim vrátila (až na ojedinelé výnimky) v podmienkach Československej republiky.

Z obdobia Československej republiky máme už k dispozícii viac zaujímavých monografií a statí z danej tematiky. Unikátnou je publikácia **Karola Šornera Samuel Ormis, slovenský pedagóg a filozof (Levice 1931)**, ktorá je prvou monografickou prácou o Samuelovi Ormisovi, profesorovi gymnázia. Šorner sa osobnosťou Ormisa zaoberal sústavnejšie a do českých Paedagogických rozhľadov napísal niekoľko obsiahlejších štúdií, v ktorých analyzoval jeho prínos, najmä ako pedagóga. Ormisovi sa v publicistike venovali aj M. Bodický, J. Botto, J. Maliak, J. Marták. Osobitnej publikácie sa pred rokom 1945 dočkal pri svojej nedožitej storočnici aj profesor Karol Viest v práci **S. Hattalu-Prietržského: Karol Viest, veľkorevúcky profesor a myjavský učiteľ 1844 – 1944 (Myjava: Ev. a. v. cirkevný zbor, 1944)**, ktorá sa však venuje prevažne myjavskej perióde jeho učiteľskej dráhy. Niekoľko črt je k dispozícii aj o A. H. Škultétych z pera Š. Krčméryho, M. Bodického a ďalších autorov.

Michal Bodický, inak jeden zo študentov revúckeho gymnázia, v spomienkovej publikácii **Rozpomienky a pamäti (Martin: Kníhtlač. úč. spol., 1933)** venoval celú jednu kapitolu Moje gymnaziálne štúdiu opisu študentského života, spomienkam na profesorov a pod. Spomienkovo-dokumentárny charakter má aj publikácia Konštantína Čulena: Roky nádejí a sklamaní (Bratislava: Ústredie Slovenského katolíckeho študentstva, 1932). V jednej z ich kapitol sa zaoberá práve najzložitejšou etapou existencie revúckeho gymnázia (i ostatných tzv. matičných gymnázií), ich prenasledovaním.

⁸³ V ďalšom texte odkazujem na bibliografie uvedené v pozn. č. 5.

Viacero statí priniesli v 20. a 30. rokoch 20. storočia Slovenské pohľady. Spomedzi nich treba uviesť článok R. Kľačka o osudoch knižnice revúckeho gymnázia, polemickú stať autora pod značkou J. Š. (Jozef Škultéty?) o slovách učbár, rék, válka, ktoré sa na revúckom gymnázium udomácnili, či stať autora R. K. (R. Kľačko?) o literárnej tvorbe revúckych študentov a rad ďalších. Zaujímavá stať J. Maliaka s autentickým textom S. Ormisa upozorňuje na zásluhy Samuela Ormisa v osvetovej činnosti a pri zdôrazňovaní myšlienky vzdelávania dievčat.⁸⁴ K najaktívnejším prispievateľom štúdií o revúckom gymnázium, jeho profesoroch a rôznych čiastkových otázkach v medzivojnovom a povojnovom období bol J. V. Ormis (Bratislava, Cirkevné listy, Slovenské pohľady, Zo slovenskej minulosti a pod.), v ktorých koriguje niekedy neúplné a nepresné historické údaje o gymnázium a S. Ormisovi.

Z beletristickej literatúry je ťažké vynechať literárne stvárnené spomienky na roky štúdií v Revúcej z pera Martina Kukučina, napr.: Mladé letá, Do školy a ďalšie.

Povojnové obdobie naznačovalo, že história Prvého Slovenského ev. a. v. gymnázia sa postupne dostane do stredu záujmu historickej obce, osobitne do pozornosti historikov školstva a pedagogiky. Žiaľ, nestalo sa tak v takej miere, v akej by si to revúcke gymnázium zaslúžilo. Jedným z mála príspevkov o gymnázium bola stať V. Čaploviča Slovenské gymnázium v Revúcej a náš kraj v dnes už zabudnutom zborníku Šafárikov kraj z roku 1947.

Čiastočné oživenie záujmu o históriu revúckeho gymnázia, resp. jeho významu v dejinách školstva a pedagogiky nastalo v 50. rokoch 20. storočia. Tento záujem sa viac zviazal na vlne vtedajšej tézy o skúmaní „pokrokových tradícií,“ ako na bádání histórie vlastného gymnázia. Venovali sa mu jednak autori starších učebníc a učebných textov z dejín pedagogiky (Váňa a kol., J. Čečetka a P. Vajcik), zmienka o revúckom gymnázium (príp. i o martinskom a znievskom gymnázium sa nachádzala vo všeobecnohistorických prácach. Čiastočne sa niektorých stránok histórie matičných gymnázií dotkol **František Bokes** v kvalifikovanej štúdií **Príspevok k uhorskej školskej politike v rokoch 1848 – 1918 so zreteľom na Slovákov (Historický časopis, 3, 1955, s. 361 - 406).**

Leví podiel na pripomínání odkazu tzv. slovenských matičných gymnázií má **Jozef Mátej**, a to nielen štúdiou o učiteľskom profile **A. H. Škultétyho (Jednotná škola, 9, 1954, č. 6, s. 719 – 736)**, ale aj pripomienkami gymnázia a jej popredných predstaviteľoch v rade štúdií o pedagogických časopisoch matičného obdobia, neskôr v portrétoch učiteľov, najmä však svojou záštitou a účasťou na podujatiach, ktoré sa konali v 60. rokoch 20. storočia. Významná je v tomto smere aj jeho rozsiahla monografická štúdia Martinské gymnázium a jeho miesto v dejinách slovenského školstva (1867 – 1967) uverejnená v pamätnici Sto rokov slovenského gymnázia v Martine (1867 – 1967) (Bratislava-Martin: Obzor, 1967). Štúdia je podľa mojej mienky metodologicky jednou z najlepšie prepracovaných autorových historicko-pedagogických prác, osobitne práce, ktorá mapuje dejiny strednej školy v druhej polovici 19. st.. O jeho angažovanosti v tejto téme svedčia aj príspevky v zborníkoch revúckeho a znievskeho gymnázia. Viackrát zverejnil menšie články o revúckom gymnázium v Učiteľských novinách, Vychovávateľovi, Kultúrnom živote a v ďalších periodikách a dotkol sa ho aj v obsiahlejšie štúdií uverejnenej v Jednotnej škole v roku 1964.⁸⁵

⁸⁴ Opätovne odkazujem na bibliografie uvedené v pozn. č. 5.

⁸⁵ Podrobnejšie: Michalička, V.: Jozef Mátej. Personálna bibliografia. Bratislava: ÚIPŠMT, 1993. ISBN 80-7098-004-4.

V úsilí o poznávanie historických peripetií revúckeho gymnázia sa prelomovým stalo 100. výročie jeho vzniku pripadajúce na rok 1962. Na jeseň uvedeného roku sa uskutočnila

celoštátna vedecká konferencia s cieľom bližšie osvetliť jeho význam v našich školských dejinách. Konala sa na jeseň v roku 1962 a príspevky, ktoré na nej odzneli vyšli tlačou pod titulom **Sto rokov revúckeho gymnázia (Bratislava: SPN, 1965)**. Garantom a dušou tejto konferencie bol Ján Gallo, vtedy začínajúci historik slovenského školstva. Tento autor posmelený liberálnejšou politikou a ideológiou 60. rokov 20. storočia pripravil do tlače a vydal aj prvé moderne spracované dejiny revúckeho gymnázia pod titulom **Revúcke gymnázium (1862 – 1874). Bratislava: Obzor 1969**, ktoré dodnes patria k „erbovým“ dielam o revúckom gymnázii.

Po tomto diele takmer dve desiatky rokov žiadna monografická práca nevznikla. Samozrejme, príležitostne, pri rôznych výročiach a udalostiach sa najmä v regionálnej tlači objavovali krátke príspevky k dejinám gymnázia, k činnosti jeho profesorov a pod. Najvýznamnejšie príspevky sa ocitli na stránkach mimoriadne kvalitného regionálneho štvrťročníka Gemerskej vlastivednej spoločnosti so sídlom v Rimavskej Sobotě – v Obzore Gemera. K najfrekvencovanejším autorom patrili J. Gallo, J. V. Ormis, H. Janus, T. Srogoň, J. Hiciar a ďalší. Monotematické číslo venované histórii gymnázia vyšlo v roku 1992 (autori príspevkov: M. Kovačka, T. Srogoň, S. Rýdlová, E. Lukáč, V. Michalička a ďalší). V roku 1993 vyšlo aj číslo venované z väčšej časti príspevkom, ktoré odzneli v Revúcej v rámci seminára venovaného Ivanovi Branislavovi Zochovi (príspevky T. Srogoňa, J. Grexu, E. Hagarovej, J. Chovana a D. Dubovského). Za zmienku stojí aj regionálny týždenník Zora Gemera, ktorý na svojich stránkach tiež príležitostne publikoval články o revúckom gymnázii a jeho profesoroch.

Po vydaní Gallovej monografie, ktorá na dlhé roky sa stala hlavným zdrojom poznania histórie revúckeho gymnázia sa pozornosť niekoľkých autorov obrátila k poznávaniu osobností revúckych profesorov. Tento záujem nadviazal na predvojnový záujem o Samuela Ormisa a povojnové zameranie sa na A. H. Škultétyho.

V súvislosti so storočnicou úmrtia Samuela Ormisa v roku 1975 vznikla **Personálna bibliografia Samuela Ormisa** z pera pracovníčky Múzea školstva a pedagogiky v Bratislave **Dr. Márie Novackej**, ktorá vyšla v Obzore Gemera v roku 1975.

Toto výročie podnietilo aj vznik monografie **Tomáša Srogoňa Samuel Ormis, život a dielo (Bratislava: SPN, 1976. 158 + obr. príl)**. Ide o modernú monografiu zachytávajúcu hlavné medzníky života S. Ormisa s dôrazom na jeho učiteľské začiatky a vyvrcholenie jeho pedagogickej dráhy na revúckom gymnázii. V ďalšej časti potom autor skúma jeho filozofické a sociálne náhľady a jeho pedagogickú koncepciu. V práci prináša aj ukážky z jeho diela.

Iným dielom bola skôr popularizačná práca **Júliusa Chovana Encyklopedista z Jasenovej. Život Dr. Ivana Branislava Zocha (Bratislava: Tatran 1987)**. J. Chovan pochádzajúci z jednej vetvy Zochovcov sa dostal k cenným archívnym materiálom, ktoré mu umožnili knižne spracovať život a dielo I. B. Zocha spôsobom, ktorý bol bližší širšej čitateľskej verejnosti. V čase svojho vzniku významným príspevkom k poznaniu diela I. B. Zocha bola bibliografia jeho prác z pera Júliusa Chovana a Evy Seleckej.⁸⁶

⁸⁶ Chovan, J., Selecká, E.: Dr. Ivan Branislav Zoch. Personálna bibliografia. Bratislava: Vysoká škola ekonomická a Múzeum školstva a pedagogika na Slovensku, 1972. 60 s.

K Ormisovi sa vrátil aj autor tohto príspevku, keď v roku 2011 pripravil prepis Ormisovej tretej nepublikovanej časti jeho pedagogickej trilógie pod názvom **Samuel Ormis Spôsoboveda (methodika)**. Sprac. V. Michalička. Bratislava: ÚIPŠ, 2011, s. 50 – 54. ISBN 978-80-7098-496-3).

Na tomto mieste treba spomenúť ešte meno literárneho historika **Cyrila Krausa**, ktorý už v 50. rokoch priniesol obsažnejšiu štúdiu o literárnom (básnickom) diele A. H. Škultétyho (**Literárna činnosť Augusta Horislava Škultétyho. Literárnohistorický zborník SAVU 1952, s. 41-55**) a k osobnosti S. Ormisa sa vrátil v roku 1990 štúdiou v štvrtročníku *Obzor Gemera*.

Začiatkom 90. rokov prispel do problematiky matičných slovenských gymnázií aj **Milan Varsík** (1941 – 1991) popularizačnou monografiou **Z viery, túžob a nádejí** (Martin: Osveta 1993. 281 s.), v ktorej vylíčil čítavým spôsobom osudy všetkých troch gymnázií (vrátane štvrtého banskobystričského) od ich založenia až po zánik.

Výnimočné miesto v literatúre o revúckom gymnáziu zaujíma aj časopisecká štúdia **Jána Gallu Pedagogické portréty profesorov Slovenského ev. a. v. gymnázia v Revúcej**, ktorá vyšla na pokračovanie v *Pedagogickej revue* v č. 5 v r. 2003 a č. 1 r. 2004 zásluhou autora tohto príspevku. Túto tému Ján Gallo naďalej rozvíjal a zhrnul ju v nevydanom rukopise, ktorý sa vďaka starostlivosti jeho syna dočkal podoby nezredigovaného knižného vydania v jednom exemplári pod názvom **Pedagogické portréty profesorov revúckeho gymnázia** (Prešov: Dominanta, 2009. 189 s.). Tento rukopis by si po príslušnej redakčnej úprave pre svoju originalitu a nové historické poznatky zaslúžil riadne knižné vydanie.

Od 90. rokov 20. storočia sa publikačne histórii gymnázia sústavne venuje **Dušan Dubovský**. Výsledky svojho bádania zverejnil v niekoľkých publikáciách, osobitne v diele **Revúca, kolíska slovenského stredného školstva**. Revúca, MKS, 1993. Autor prispel aj niekoľkými popularizačnými prácami **Samuel Ormis** (Revúca, Mestské kultúrne stredisko, 1996), **Prvé slovenské gymnázium** (Revúca, Mestské kultúrne stredisko, 2001), **PhDr. Ivan Bratislava Zoch, zakladateľ ochotníckeho divadla v Revúcej** (Revúca, Mestské kultúrne stredisko, 1996) a ďalších a dnes patrí k najrešpektovanejším znalcom histórie revúckeho gymnázia a histórie Revúcej vôbec.

Významné miesto v šírení poznatkov o revúckom gymnáziu získal regionálny časopis **Obzor Gemera** (od 1992 **Obzor Gemera-Malohontu**), ktorý jednak sporadickými príspevkami k tejto problematike, ale aj monotematickými číslami prispieval k jeho propagácii. Pre regionálnu históriu je škoda, že prestal pre nedostatok financií vychádzať.

Výrazné oživenie záujmu o revúcke gymnázium zaznamenalo 150. výročie jeho vzniku v roku 2012. Pri tejto príležitosti sa konali nielen celoštátne oslavy vzniku gymnázia v samotnej Revúcej, ale vyšli aj knižné monografie či informácie a správy v periodickej tlači.

Z nich je to predovšetkým práca už viackrát spomínaného **Dušana Dubovského Svätyňa osvety a vzdelanosti** (Revúca: MKS, 2012. 248 s. ISBN 978-80-89126-07-1) pripravená práve k tomuto výročiu. Autor v nej zhrnul v desiatich kapitolách všetky svoje doterajšie bádania a doplnil ho o výsledky ďalšieho archívneho výskumu. Kniha je doslova nabitá informáciami, faktami, číslami, citátmi z dobovej tlače, archívnych dokumentov a spomienok, dopĺňa ju množstvo unikátneho fotografického materiálu, ukážky korešpondencie, archívnych dokumentov a pod. Pripojená je aj

kapitola o pamiatkach, budovách a pamätníkoch v Revúcej, ktoré pripomínajú existenciu a pôsobenie prvého slovenského ev. a. v. gymnázia.

Inou publikáciou, ktorá vyšla v jubilejnom roku, je monografia o živote, diele a najmä učiteľskej činnosti prvého správcu revúckeho gymnázia. Autor **V. Michalička v práci August Horislav Škultéty (učiteľ a pedagóg). Bratislava: Eko-konzult, 1912. ISBN 978-80-8079-156-8**) podáva ucelený portrét Škultétyho od jeho ranných študentských rokov, cez jeho aktivity v slovenskom národnom hnutí, činnosť na revúckom gymnáziu i jeho aktivity po jeho zániku. Publikáciou doplnil obraz popredných pedagógov tejto školy, ktorí boli už monograficky spracovaní (I. B. Zoch, S. Ormis). Ten istý autor už pri inej príležitosti spracoval stať pod názvom **Študentské roky Augusta Horislava Škultétyho v zborníku Osobnosti kežmarského školstva (Bratislava: ÚIPŠMT, 1992)**. Zo Zochovej pozostalosti uverejnil prepis jeho životopisnej štúdie **o J. A. Komenskom (Pedagogická revue, 1991, č. 1, s. 48 - 55)**.

Pokúsili sme sa priblížiť najvýznamnejšie publikačné počiny na tému histórie Prvého slovenského ev. a. v. gymnázia v Revúcej od druhej polovice 19. storočia po súčasnosť. Z tohto náčrtu je zrejmé, že by stálo za úvahu opätovne spracovať bibliografiu na túto tému a doplniť ju predovšetkým o príspevky, ktoré boli publikované po roku 1962. Rovnako sa ukazuje, že napriek dnes už bohatej literatúre je téma revúckeho gymnázia stále živá a otvorená ďalšiemu bádaniu. Chýbajú nám napr. monografické alebo aspoň časopisecké štúdie o ďalších revúckych profesoroch s dôrazom na ich učiteľskú činnosť a pedagogické aktivity.

Veľkou pomôckou pre bádanie v tejto téme by bolo vydanie známych či menej známych archívnych prameňov (základné dokumenty o gymnáziu, korešpondencia činovníkov a profesorov gymnázia a pod.). Záslužným počinom (ako to naznačil D. Dubovský vo svojej monografii z r. 2012) by bolo spracovanie profilovo najvýznamnejších absolventov revúckeho gymnázia s objasnením ich životných osudov. A v neposlednom rade by stálo za úvahu nadviazať na históriu revúckeho gymnázia spracovaním jeho dejín po obnovení za I. ČSR, jeho peripetii v 20. storočí. A v neposlednom rade by si aj sama Revúca zaslúžila spracovať dejiny svojho školstva od najstarších čias až po súčasnosť. Nech je teda tento príspevok výzvou k zamysleniu a najmä k činom na poli ďalšieho poznávania histórie Prvého slovenského ev. a. v. gymnázia v Revúcej.

Recenzoval: Doc. PhDr. Eduard Lukáč, PhD.

PhDr. Vladimír Michalička, CSc. (1950) vyštudoval odbor výchovu a vzdelávanie dospelých na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. Od roku 1984 pracuje v Múzeu školstva a pedagogiky a sústavne sa zaoberá slovenskými dejinami pedagogiky 19. a 20. storočia. Publikoval viacero monografií a štúdií.

Kontakt: vlado0123@azet.sk

MARTIN KOSTELNÝ – UČITEĽ M. R. ŠTEFÁNKA

VLADIMÍR MICHALIČKA

Abstrakt: Štúdia spracovaná na základe dostupných archívnych a dokumentárnych materiálov podáva stručný profil života, štúdia a učiteľského pôsobenia Martina Kostelného, prvého učiteľa M. R. Štefánika.

Kľúčové slová: učiteľ, Martin Kostelný, M. R. Štefánik.

Martin Kostelný (1850 – 1927) patrí síce k menej známym, ale určite nie nevýznamným slovenským učiteľom druhej polovice 19. storočia.⁸⁷ Naša historiografia, Štefánikovi životopisci a ani historici školstva si jeho osudy a učiteľské pôsobenie nevzali pod drobnohľad, hoci už len fakt, že bol učiteľom Milana Rastislava Štefánika môže byť dôvodom pre podrobnejšie historické bádanie. Preto máme k jeho životu a učiteľskej práci nateraz pomerne málo spoľahlivých informácií, a tak aj obraz o ňom nie je vyčerpávajúci a celkom presný, ale napriek tomu zaujímavý a presvedčivý a možno bude aj inšpiráciou pre ďalšie skúmanie. Chce byť krátkym príspevkom k dejinám slovenského učiteľstva druhej polovice 19. storočia i k štefánikovskej historickej spisbe.

Martin Kostelný sa narodil 4. októbra 1850 v Brezovej pod Bradlom, dnes okr. Myjava.⁸⁸ Jeho rodinné a sociálne pomery nepoznáme. Môžeme sa len domnievať, že boli skôr skromné a podstatne sa neodlišovali od podobných životných podmienok detí tohto kraja v polovici 19. storočia. Navštevoval cirkevnú ev. a. v. elementárnu školu v Košariskách (asi od roku 1857) a jeho učiteľom tu bol Ján Bachár, ktorý na košarišskej elementárke učil v rokoch 1841-71. Náplňou školského vyučovania boli tradičné vyučovacie predmety elementárneho vzdelávania: katechizmus (podľa dr. M. Luthera), cirkevná história, čítanie, písanie, počítanie a zemepis.⁸⁹ Pravdepodobne od roku 1861 pokračoval v štúdiu na nižšom gymnáziu v Bratislave a potom v Modre.⁹⁰ V rokoch 1868/69 a 1869/70 sa s ním stretávame na Učiteľskom semeništi pri Slovenskom ev. a. v. gymnáziu v Revúcej, kde absolvoval dva ročníky učiteľskej prípravky cieľavedome smerujúc k budúcej učiteľskej dráhe. Na štúdiách ho podporovala brezovská ev. a. v. cirkev, za čo sa zaviazal, že „ostane verný národu, vlasti a cirkvi.“⁹¹ Popri štúdiu sa zapájal aj do práce Vzdelávacieho spolku pri gymnáziu, v rámci ktorého mal aj štyri výstupy (tri básne a úvahu pod názvom Človek je syn neba v jeho duchovnosti, syn pekla v jeho telesnosti).⁹² Tu treba podčiarknuť, že skončením učiteľského semeniska v Revúcej získal

⁸⁷ Ako národovca ho zaraďuje vo svojej knihe Slávik, M.: Slovenskí národovci do 30. októbra 1918. Trenčín 1945, s. 179.

⁸⁸ Vysvedčenie z modranského ev. a. v. lýcea z roku 1866/67 chybne uvádza rok narodenia 1851.

⁸⁹ Zápisnica školy ev. a. v. košariskej 1876-91, bez sign. Archív Ev. a. v. farského úradu v Košariskách, okr. Myjava.

⁹⁰ Protokol kanonickej vizitácie košarisko-prepasňanskej ev. a. v. cirkvi zo dňa 14. mája 1876, nestr., bez sign. Archív Ev. a. v. farského úradu v Košariskách, okr. Myjava.

⁹¹ Dubovský, D.: Evanjelici v dejinách Revúcej. Revúca: MKS, 2004, s. 121. ISBN 80-89126-03-0.

⁹² Zápisnica Spolku vzdelávacieho na vyššom gymnáziu Veľkorevúckom 1865/66. Slovenský národný archív

rozsiahle a pomerne kvalitné vzdelanie, ktoré bolo žiakom podobného sociálneho postavenia v tom čase dostupné (okrem štúdia teológie). Zachoval sa klasifikačný hárok z prvého polroku 1869/70, podľa ktorého Kostelný bol v správaní chválitebný, pozornosť a usilovnosť bola u neho hodnotená ako stála. Najlepšie bol známkovaný v cirkevnom speve a hudbe (E – eminens), ďalej v náboženstve, maďarčine, počtoch, výklade katechizmu a v kreslení (1E – primum et eminens) a potom v ďalších predmetoch – slovenský jazyk, hospodárstvo, sloh, nemčina, dejepis a prírodopis (1 pr. – 1 primum).⁹³

Prvým jeho učiteľským pôsobiskom po skončení prípravky bola filiálna cirkevná ev. a. v. ľudová škola v Lubeníku (na Gemeri, dnes okr. Revúca). Rozhodnutie súvisí najskôr s dvojročným pobytom v tomto kraji a s potrebou tamojšieho seniorátu obsadiť učiteľskú stanicu vhodne pripraveným učiteľom. Táto filiálna elementárna škola vznikla začiatkom 19. storočia. Poznáme mená niekoľkých učiteľov, ale bližšie údaje o nich nie sú dostupné. Kostelný tu nastúpil vyučovať 3. apríla 1870 a zotrval asi jeden školský rok, do leta 1871.⁹⁴ Po zložení všetkých predpísaných skúšok mu gemerský seniorát dňa 24. mája 1871 vydal diplom riadneho učiteľa cirkevnej ev. a. v. ľudovej školy.⁹⁵

V roku 1871 sa vrátil do rodnej obce. Keď totiž v roku 1870 vypovedali z košariskej školy slatinského učiteľa Pavla Hudeca, usilovala sa košarisko-priepasňanská ev. a. v. cirkev získať nového schopného učiteľa, ale z viacerých kandidátov nakoniec nikto učiteľsko-organistickú stanicu neprijal. Keďže bežal školský rok, cirkevný zbor pod vedením farára Pavla Štefánika (otca M. R. Štefánika) sa rozhodol obratom pozvať svojho krajana Martina Kostelného. Cirkevné zhromaždenie vykonalo prijímací pohovor (próbu) a odporučilo skrátiť prijímacie pokračovanie tak, že dňa 15. 10. 1871 bol jednodhlasne zvolený za učiteľa-organistu cirkevnej ev. a. v. ľudovej školy v Košariskách a Kostelný prijatie miesta potvrdil.

Pri nástupe mu bol priznaný plat s týmito položkami: stály plat ročne 50 zl., ročne 50 prešporských meríc raži, 50 gr. od zápisu ohlášky, 40 gr. za pohreb bez veršov, 1 zl., 50 gr. za pohreb s veršami, 50 gr. učebné od každého žiaka, 6 siah palivového dreva, k dispozícii mal ubytovanie a záhradku.⁹⁶

Náplň vyučovania na košariskej cirkevnej elementárne určovali uznesenia nitrianskeho seniorátu. V školskom roku 1874/75 sa podľa zápisnice školy vyučoval: Malý Lutherov katechizmus, Leškov katechizmus, cirkevné dejiny, biblické dejiny, zemepis, prírodopis, hospodárstvo (štepárstvo), piesne nazpamäť, počítanie, čítanie a písanie.⁹⁷ Vyučovanie trvalo od 9 do 12 hod. a od 13 do 15 hod. denne okrem stredy a soboty, školský rok začínal v novembri a končil v marci - apríli. Od čias, keď tu sám chodil do školy sa obsah vzdelávania zreteľne rozšíril v prospech ďalších reálnych predmetov a je pozoruhodné, že uvedené vyučovacie predmety absolvoval sám ako seminarista v Revúcej. V roku 1875 z 238 školopovinných detí vo veku 6 až 12 rokov navštevovalo školu 204 žiakov.

(SNA), fond Slovenské evanjelické gymnázium Revúca (SEGR), inv. č. 655, kart. 11.

⁹³ Klasifikácia žiakov učiteľského semeniska za prvý polrok 1869/70, sign. I 84, Archív Pamätných izieb Prvého slovenského ev. a. v. gymnázia v Revúcej.

⁹⁴ Protokol kanonickej vizitácie košarisko-priepasňanskej ev. a. v. cirkvi zo dňa 14. mája 1876, nestr., bez sign.. Archív E. a. v. farského úradu v Košariskách, okr. Myjava.

⁹⁵ Tamže.

⁹⁶ Plat cirkevní. Archív Ev. a. v. farského úradu Košariská.

⁹⁷ Zápisnica školy ev. a. v. košariskej.

Počas košariského pobytu sa Kostelný oženil (pred rokom 1879) s Emíliou Nehybovou a mal s ňou päť detí, z ktorých jedno zomrelo v ranom veku.

Kostelný bol zrejme praktického zamerania a publicistickej práci sa nevenoval. Z uverejnených príspevkov stojí za zmienku kritický postreh k práci škôldozorca, ktorý síce zaopatril lubenícku školu čítacími tabuľkami, ale v maďarskom jazyku a bez nadväznosti na používaný šlabikár.⁹⁸

Nateraz nemáme hodnoverný materiál, z ktorého by sme mohli bližšie poznať Kostelného pedagogické a didaktické náhľady. Z vyššie uvedeného však možno predpokladať, že dodržiaval inštrukcie cirkevných vrchností o jednotlivých vyučovacích predmetoch a že mal aj dobré metodické zručnosti (používanie učebníc, učebných pomôcok). Iste mal aj dobrý vzťah k žiakom a vedel diagnostikovať ich schopnosti a osobné vlastnosti, čo je zrejmé z jeho výroku o Štefánikovi, že bol pilným, príkladným, po vedách dychtivým a spomedzi 120 žiakov bol prvým.⁹⁹ Všeobecný učiteľsko-občiansky profil je zrejmý z hodnotenia farára Pavla Štefánika z roku 1874, keď o ňom napísal: „Celý čas svojho medzi nami účinkovania ani vo verejnom, ani v súkromnom živote protivlasteneckého ducha neprejavil... dietky správe svojej zverené v opravdovom rozumení vlasteneckém vychováva a vobec skrze svoj bezúhonný život, triezvosť a mierumilovnosť v užších i ďalších kruhoch svojho obchodu a posobenia všeobecnú úctu požíva.“¹⁰⁰

PhDr. Vladimír Michalička, CSc. (1950) vyštudoval odbor výchovu a vzdelávanie dospelých na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. Od roku 1984 pracuje v Múzeu školstva a pedagogiky a sústavne sa zaoberá slovenskými dejinami pedagogiky 19. a 20. storočia. Publikoval viacero monografií a štúdií.

Kontakt: vlado0123@azet.sk

⁹⁸ Národné noviny, 2, 1871, č. 110, s. 4.

⁹⁹ Štvrtecký, Š.: Náš Milan Rastislav Štefánik. Bratislava: Smena, 1990, s. 11. ISBN 80-0103-6.

¹⁰⁰ Svedectvo vydané košarisko-prieipasňanskou cirkvou 22. 7. 1874. Slovenský národný archív (SNA), fond Slovenské ev. a. v. gymnázium Revúca (SEGR), inv. č. 313, kart. 4.

PREDSTAVY A NÁZORY ANTONA ŠTEFÁNKA NA MODERNÚ ŠKOLU.

IGOR MARKS

Abstrakt:Príspevok prináša osobné spomienky, predstavy a názory Antona Štefánka na modernú školu. Zameriava sa najmä na problematiku ľudových škôl, vysvetľuje zmysel poštátneho škôl a interpretuje problémy učiteľa. V Štefánkových názoroch je badateľná línia jeho politického presvedčenia jednotného československého národa. V závere je naznačená nadčasová platnosť myšlienok nielen pre súčasnosť. Štúdia zároveň pripomína tvorivý a osobnostný odkaz Antona Štefánka, prispieva k poznávaniu jeho osobnosti i diela u nás, a tiež ide o ďalšie kompletizovanie prameňov, bez ktorých je jeho dielo neúplné a torzovité. V príspevku je na mnohých miestach zámerne ponechaný Štefánkov jazyk, z dôvodu zanechať v čitateľovi autentické dojmy.

Kľúčové slová: moderná škola, ľudová škola, učiteľ, školské reformy, poštátne škôl, jednotná škola,

Osobnosť Antona Štefánka (1877-1964) pod vplyvom jeho pôsobenia v politike, vedeckou tvorbou, najmä v oblasti sociológie a pedagogickou činnosťou na Univerzite Komenského zaraďujeme medzi výrazné osobnosti kultúrneho, spoločenského a politického života prvej polovice 20. storočia. Zároveň stál v pozadí viacerých historických, spoločensko-politických, vedeckých a kultúrnych dejov v období medzivojnovnej Československej republiky (ďalej ČSR).ⁱ V prvých rokoch trvania ČSR mal na starosti školské otázky na Slovensku, neskôr aj v celej republike. Štefánka môžeme považovať v prvom rade za politika, presnejšie školského politika, ktorý sa snažil vychádzať z vtedajších moderných pedagogických názorov. Jeho hlavnou úlohou sa stalo organizovanie a budovanie slovenského školstva na nových základoch a v nových pomeroch. Išlo najmä o organizačnú a administratívnu prácu. Štefánkova orientácia v školských problémoch bola v roku 1929 korunovaná jeho menovaním za ministra školstva a národnej osvety ČSR.ⁱⁱ

V posledných rokoch sa osobnosti A. Štefánka venujú nielen pedagógovia, ale hlavne sociológovia a historici.ⁱⁱⁱ

Štúdia obsahuje Štefánkove názory na modernú^{iv} československú školu z pedagogického, politického a ideového hľadiska. Základom informácií je Štefánkov rukopis - štúdia^v, ktorá sa nachádza v jeho pozostalosti. Jej vznik sa nám nepodarilo datovať, ale predpokladáme, že vznikla niekedy v druhej polovici dvadsiatych rokov 20. storočia, keď už Štefánek pôsobil v Prahe. Štefánkove názory na modernú školu sa sformovali skúsenosťou, ktorú získal ako školský referent^{vi}, ale aj štúdiom dobovej odbornej literatúry a spoznávaním a porovnávaním jednotlivých zahraničných škôl.

Mnohí politici si po roku 1918 podľa Štefánka predstavovali školskú reformu veľmi povrchno a mechanicky. Uvažovali v intenciách zmeny vyučovacieho jazyka, úpravy učebných osnov dejepisu a literárnej histórie. To malo podľa niektorých politikov zabezpečiť modernú školu. Štefánek uvažoval

inak. Bol presvedčený, že obsah modernej školy spočíva na úplne iných základoch. *“Nielen reč, dejiny, literatúra, zaiste závažné prvky školy, ale demokratický a národne demokratický Duch so všetkými prívlastkami našej doby tvoria základ modernej školy.”*^{vii}

Pre slovenskú školu mu bola vzorom švajčiarska ľudová škola. Štefánek túžil, aby pomery, ktoré v danej dobe panovali v švajčiarskom školstve, fungovali aj u nás. Teda, aby obyvateľstvo považovalo svoje výchovné ústavy za najväčší poklad národa, staralo sa o školské budovy, učiteľov, chudobné deti, žilo so školou v intímnom pomere, posielalo deti dobrovoľne a nenásilne do školy, obetovalo milióny na budovy a stávalo školy aj v malých dedinách. Podľa neho by si učiteľ zaslúžil také postavenie, aké sa dostalo učiteľovi vo Švajčiarsku, t.j. aby bol veľmi váženým členom spoločnosti, úplne nezávislým od cirkevných hodnostárov a funkcionárov. Ďalej túžil potom, aby na slovenských školách boli školskí lekári, čistota a neboli žiadne problémy s hygienou. Štát, resp. národ mal vo veľkom podporovať najmä hmotne chudobných žiakov. Na základe štúdia švajčiarskej školy sa Štefánek usiloval, aby sa na školách preferovala telesná výchova, hudba, spev, ručné práce a rytmické tance^{viii}.

K takému istému názoru sa prikláňal aj pri otázke poštátnenia škôl. Švajčiarska škola bola štátna a v náboženskej otázke úplne neutrálna. Nekládla žiadnu prekážku náboženskej výchove a nedopustila ani žiadnu cirkevnú neznášanlivosť. Skôr ako vznikla Štefánkova štúdia o modernej škole, sa v roku 1922 k tejto problematike vyjadril nasledovne: *“Jadro školskej politiky každého moderného štátu spočíva dnes (príp. v nedávnej minulosti) v snahe emancipovať výchovu mládeže od rušivých vplyvov cirkevnej neznášanlivosti a strnulej dogmatickosti. Jadro školskej politiky spočíva v snahe vytvoriť jednotnú ľudovú školu interkonfesionálnu, nie antikonfesionálnu, pre všetky deti kresťanských i nekresťanských rodičov, ktorá by vychovávala dorast pre štát na základe známych ľudových ideálov, na základe lásky, solidarity, ľudskosti, pracovitosti, čestnosti a príchynosti ku štátu a národným ideálom. Takáto škola nemôže a nesmie urážať city a presvedčenie žiadneho úprimného kresťana alebo človeka iného vierovyznania. Ale do duše dieťaťa má vložiť cit tolerancie, zmierlivosti v otázkach náboženských a odpor proti každému neúprimnému, povrchnému cirkevnictvu a očividnému hriechu. Štát má právo, ba povinnosť postarať sa o to, aby jeho občania boli vychovaní v štátnom duchu a na základe humanity, spôsobom a prostriedkami vedecky osvedčenej praxe. Ak sa dostane v tejto svojej práci do konfliktu s niektorou cirkvou alebo spoločenskými triedami nelojálne zmýšľajúcimi, nesmie ustúpiť, ale musí v boji vytrvať a zvíťaziť.”*^{ix} Štefánek bol presvedčený, že aj štátne školy dokážu klásť dôraz na výchovu charakteru, mravnosti a pracovitosti. Podľa neho mohla jedine štátna škola vychovať mládež v demokratickom a národne tolerantnom duchu. Moderná škola má ďalej klásť dôraz na praktickú stránku vedomostí a schopností. Absolvent takejto školy si mal priniesť do života vedomosti, s ktorými sa bez problémov zaradí do verejného a hospodárskeho života. Podľa Štefánka majú štát a národ viesť a vychovávať mládež k samostatnosti, iniciatíve, pokroku a bojovať proti konzervatizmu. *“V Švajčiarsku je národ tak vyspelý, že neposudzuje školu z hľadiska konzervatívnej zotrvačnosti, ale vždy zo stanoviska praktičnosti a účelnosti.”*^x

Ďalšia oblasť, ktorou sa Štefánek zaoberal v súvislosti s modernou školou a venoval jej veľkú pozornosť, bolo ďalšie vzdelávanie učiteľov. Riadil sa výrokom: *„Každá školská politika musí začať s dobrým učiteľom. Bez dobrého učiteľa nie je možná dobrá škola.”*^{xi} Podľa švajčiarskeho vzoru uvažoval, aby si aj naši učitelia počas praxe dopĺňali svoje vzdelanie v rámci *„pravidelných univerzitných a spolkových pedagogických kurzov, kde by sa zdokonaľovali v cudzích jazykoch, psychológii, pedagogike...”*^{xii} Podobne ako učiteľ vo Švajčiarsku, aj slovenský učiteľ by sa mal

vzdelávať a zdokonaľovať počas celého svojho pôsobenia vo voľnom čase z kníh a pri iných príležitostiach na univerzitách a kurzoch. Moderný slovenský učiteľ by mal mať predovšetkým vyššie vzdelanie a charakternosť. Ďalej „učiteľ musí byť gentleman v každom ohľade, ktorý si je vedomý svojho poslania, svojej vážnosti a svojej nezbytnosti.“^{xiii}

Štefánek vyčítal učiteľom aj nedostatky a chyby ako bola „slabá snaha po vyššom poňatí života, po vyššom slovenskom a československom vzdelaní a čítaní.“^{xiv} Učiteľom v ich vlastných knižniciach chýbali nielen odborné časopisy, ale aj pedagogické knihy, príp. beletria samotná. Štefánek však priznáva, že najmä v prvých rokoch po vzniku ČSR to bolo spôsobené ich nedostatkom, ako aj slabým hmotným zabezpečením učiteľov. Neskôr však k tejto problematike dodal: „Úbohý je učiteľ a nešťastný, ktorý nemôže prečítať aspoň najhlavnejšie diela čo priam len našej československej literatúry odbornej.“^{xv}

Modernú školu si Štefánek nepredstavoval ako niečo hotové, statické, čo by bolo presne dané zákonmi a predpismi. Moderná škola má byť niečo pokrokové, niečo, čo by sa stále zdokonaľovalo. Štefánek o tom píše: „Teoreticky povedané, moderná škola je ideál približujúci sa čo najviac výsledkom modernej pedagogickej vedy.“^{xvi}

Štefánek v zmysle požiadaviek pedagogiky vyslovil normatívne svoju definíciu modernej školy takto: „Modernou môžeme nazvať takú školu ľudovú, ktorá na základe materinského jazyka a národnej kultúry vychová mládež tak, aby ona svojou duševnou i telesnou zdatnosťou stala sa svojmu stavu a pôvodu primerane vzdelanou, mravnou, charakternou, pracovitou, iniciatívnou, samostatne a demokraticky zmýšľajúcou, knihu, vzdelanie a krásu milujúcou, skrátka, aby získala isté minimálne vedomosti, na základe ktorých by si mohla utvoriť svetový názor sociálneho a nábožensky tolerantného spolunažívania v obci.“^{xvii} Tak, ako Ján Amos Komenský, a po ňom aj iní reformní pedagógovia, kladol na prvé miesto materinský jazyk. Vychádzal zo zásady, že dieťa sa dá dobre vychovávať len pomocou materinského jazyka. Kultúra a národná tradícia by mali vytvoriť z dieťaťa celého a dokonalého človeka. Ideálom našej školy musí byť, čo „možno najväčší rozvoj duševných síl, treba sa naučiť čo najviac, ovšem pri rešpektovaní telesného zdravia a výkonnosti dieťaťa.“^{xviii}

Zaujímavé sú aj Štefánkove požiadavky na školskú budovu^{xix}. Za samozrejmosť považoval školu, ktorá bude vybavená všetkými potrebnými prístrojmi, odbornými knihami, obrazmi, dielňou atď. Z hygienického hľadiska považoval za samozrejmé, aby bola škola vzdušná, zdraviu prospešná, postavená na tichom priestranstve, s pekným dvorom, záhradou a telocvičňou. Na dedine má radšej menší kostol, ktorý bude skromnejší ako školská budova. Spomenutý názor musel vyvolať veľký odpor a rozpaky, nielen na vtedajšej slovenskej politickej scéne, kde dominovala katolícka ľudová strana, ale aj medzi bežným obyvateľstvom. Podľa Štefánka nemohla byť všade „pekná, vzdušná, palácová, školská budova, ale i skromnejšia škola s dobrým učiteľom zasluhuje tiež názov modernosti, t.j. relatívnej dokonalosti“.^{xx} Moderná škola sa v Štefánkovej ponímaní zosobňuje v postave učiteľa.

Podľa Štefánka musí moderná škola stáť na pevných základoch ľudovej školy. K zásade, že každá výchova mládeže sa začína ľudovou školou, sa pripája aj Štefánek. Budovaniu ľudových škôl na Slovensku prikladal snáď najväčší význam. Vo svojich prácach mnohokrát zdôrazňoval a obhajoval jej dôležitosť. „Predovšetkým ľudová a občianska škola musí nám ležať na srdci. Ľudová a meštianska škola sú ústavy, ktoré slúžia širokým vrstvám národa a tieto musia byť preto čo najdokonalejšie, najzdravšie, najkrajšie, najpočetnejšie a každému prístupné.“^{xxi} Štefánek na rozdiel od slovenských kultúrnych a politických predstaviteľov druhej polovice 19. storočia uprednostňoval a videl význam a

dôležitosť ľudovej školy pred strednou školou. Vo svojich názoroch kritizoval úpadok ľudovej školy za posledných 50-60 rokov a svojím spôsobom za to vinil predchádzajúce generácie národovcov, ktorí sa v rokoch 1875-1918 sústredili hlavne na založenie aspoň jedného-dvoch gymnázií. Avšak svojimi názormi nechcel vyjadriť, že by slovenská inteligencia stála proti ľudovej škole.

Štefánek chcel odstrániť cirkevný a konzervatívny charakter ľudovej školy. Preto chcel ľudovú školu modernizovať, a to tým spôsobom, že by celé školstvo prevzal postupne na seba štát. Markantný nedostatok starej uhorskej cirkevnej školy videl "v jej zastaralej administrácii, náboženskej intolerancii a reakčnej tendencii."^{xxii}

Moderná škola má pomôcť s výchovou ľudí, aby sa mohla uplatniť demokracia. „*Demokracia a republika je nemožná tam, kde je ľud negramotný, vnútorne neslobodný, otrockého ducha, ovládaný hmotne bohatými, duševne konzervatívnymi a stavovsky ľudu vzdialenými jednotlivcami a stavmi.*“^{xxiii} Moderná ľudová škola, spolu s osvetovou činnosťou, mali ľuďom umožniť využívanie demokratického práva a povinnosti.

Štefánek žiadal jednotnú školu pre všetky vrstvy národa. Pod jednotnou školou nerozumel formálnu unifikáciu, t.j. školu jedného typu. Pod týmto pojmom rozumel vnútornú, ideovú, etickú a sociálnu jednotnosť československej školy, t.j. slovenskej a českej. „*Neviem si predstaviť modernú školu na Slovensku, ktorá by bola protičeskoslovenského, protidemokratického, protivedeckého ducha, ktorá by bola navonok okrášlená znakom Československej republiky a vnútorne v duši svojej nacionálne rozdvojená, stredovekým duchom stavovskej predpojatosti naplnená, metodicky nemoderná... Slovenská škola je súčasťou československej školy, tak ako je slovenský národ súčasťou československého národa*“^{xxiv}. *Nemôže byť preto naše školstvo svojím duchom odlišné. Neslúžia dobre cirkevnej škole tí, ktorí z príčin cirkevne politických zneužívajú lokálny patriotizmus slovenský vnášajúc do nej protičeského ducha*“^{xxv}. *Neviem si predstaviť štátnu moc, ktorá by takú vec trpela a nepostúpila boj na život a na smrť s elementmi zjavne podvratnými.*“^{xxvi} Neznamenalo to, že si jednotnú československú školu predstavoval ako modifikovaný a jednotvárný mechanizmus. V rámci československého národného idealizmu bol za to, aby typicky slovenské javy dostali dostatok priestoru. Štefánek nikdy nebol proti tomu, aby sa na školách pestoval slovenský spev, kreslenie, maľovanie, čítanie, písanie, zvyky, láska k slovenskému národu, k slovenským dejinám a pod. Dokonca chválil českých učiteľov a profesorov, ktorí pôsobili na Slovensku, že takéto aktivity podporujú. Takisto vyzdvihoval aj aktivitu učiteľov v Čechách a na Morave, ktorí určité slovenské osobitosti a zvyky zavádzali aj do českých škôl. Podľa neho nikto nemôže vzniesť obvinenie, že slovenská škola je potláčaná Čechmi. A takisto to bol jeden z dôkazov toho, že slovenský jazyk sa mohol uplatniť nielen na Slovensku.

V základných obrysoch z politického a ideového hľadiska sformuloval Štefánek svoje názory na modernú školu nasledovne^{xxvii}:

1. Podľa Štefánka má byť slovenská škola presiaknutá československým duchom. V prvom rade má byť o tom presvedčený učiteľ, ktorý ďalej šíri československý národný ideál a vychováva svojich žiakov tak ku láske k Slovensku, ako aj k celej ČSR. Štefánek apeluje na učiteľov, aby v žiadnom prípade nevystupovali proti českému národu, ale naopak, aby sa snažili ešte viac spoznať český národ. V opačnom prípade by sa dostal slovenský národ do izolácie.

Štefánek nepovažoval zavádzané školské reformy za zbytočné novátorstvo, ale bol presvedčený o ich správnom, účelnom a pokrokovom. Vyzýva slovenských učiteľov, aby sa aj oni podieľali na zmenách školskej organizácie, nielen Ministerstvo školstva a národnej osvety a československá vláda. Učitelia, ktorí sa rozhodnú podieľať na prípadných zmenách, musia mať široký rozhľad v pedagogickej, psychologickej, politickej ako aj sociálnej problematike.

2. V dvadsiatych rokoch 20. storočia musela československá vláda, resp. Ministerstvo školstva a národnej osvety doriešiť poštátnenie cirkevných škôl, reorganizáciu občianskych škôl, učiteľských ústavov, uviesť do života Malý školský zákon, vybudovať nové a opraviť staré školské budovy atď. Tieto problémy treba podľa Štefánka posudzovať na základe pedagogickej, filozofickej a politickej literatúry, ako aj z hľadiska pokroku Európy. Teda aj obyvatelia ČSR by sa mali podieľať na živote a pokroku celej Európy. Štefánek o tom píše: *"My Slováci sme malá kvapka v mori národov, ako Čechoslováci sme tiež závislí na živote a pokroku celej Európy. Teda čím väčšieho a hlbšieho vzdelania, čím väčšej oduševnenosti za pokrok školský, čím väčšej lásky a citu zodpovednosti voči republike je nám treba."*^{xxxviii}

3. Ďalej Štefánek poukazuje aj na celý rad formálnych vlastností. Napríklad mu ide o zdokonalenie vyučovacieho procesu v rôznych predmetoch. Spomína, že už odborníci v Uhorsku bojovali proti mechanickému učeniu naspamäť.

Štefánek sa vo svojich názoroch na modernú školu vyjadruje z dvoch pozícií. V prvom rade ako odborník na školstvo. V tomto prípade musíme vyzdvihnúť jeho snahu po pokroku a túžbu napredovať. Aj keď sa skôr zameriava na vonkajšiu stránku modernej školy, mnohé jeho postrehy sú zaujímavé aj dnes. Čo sa týka jeho pohľadu na moderné školstvo ako politika, musíme vychádzať z jeho politického presvedčenia. Ako člen vládnej strany^{xxxix}, republikánsky a čechoslovakisticky orientovanej, sa snažil názory o čechoslovakizme presadiť aj v školstve. Bol však za zachovanie špecifických vlastností a svojbytnosti slovenského národa.

Štefánek vo svojich poznámkach a spomienkach často porovnával školstvo pred a po vzniku ČSR. Prišiel k záveru, že československé školy boli nepochybne dokonalejšie, ako boli školy maďarské. Keď odhladol od toho, že výučba prebiehala v materinskom jazyku, ako aj, že boli po stránke technickej, hmotnej, zdravotnej a personálnej lepšie vybavené, československá škola bola podľa neho *„modernejšie vedená a dávala svojmu žiactvu nekonečne viac vedomostí dejepisných, literárnych, jazykových, prírodovedeckých, než dávali staré maďarské školy."*^{xxxx}

Na záver by sme chceli upozorniť na niekoľko nadčasových Štefánkových postrehov. V prvom rade treba pripomenúť jeho snahu vybudovať nové československé, resp. slovenské školstvo od základov, postavené na kvalitnom ľudovom školstve. Pre žiakov chcel zabezpečiť na školách všestranný rozvoj, kde by získali hlavne praktické vedomosti a schopnosti a boli by pripravení na život. Snažil sa zabezpečiť aj všestranný rozvoj študentov na stredných školách. Myšlienka zaviesť hudobnú výchovu a ručné práce bola už spomenutá. Ďalej sa usiloval odstrániť konfesijnú roztrieštenosť školstva, ktorá bola podľa neho jednou z vážnych prekážok v kvalitatívnom rozvoji školstva. Bol za štátne školy, nie však antikonfesijného, ale interkonfesijného charakteru. Štefánek však apeloval aj na samotných učiteľov. Dobrý učiteľ bol základ dobrej školy. Chcel zabezpečiť, aby sa učitelia permanentne vzdelávali, aby využili každú chvíľu svojho voľného času a sledovali novú odbornú literatúru. Štefánek videl v zmodernizovanej škole základ demokracie, ktorá

predsa len v dvadsiatych rokoch 20. storočia nebola ešte až tak zakorenená medzi obyvateľmi novej ČSR.

Z dokumentu je badateľné, že ho písal politik, ktorý sa síce dlhobojšie venoval problematike školstva, úroveň pedagogického teoretika však nedosiahol. Dokument je zameraný skôr na vonkajšiu stránku modernej školy, problémy sú tu len načrtnuté, chýbajú tu návrhy na riešenie, resp. je ich málo a aj tie sú väčšinou len všeobecné. Napriek tomu tu nachádzame mnoho zaujímavých myšlienok. Stretávame sa s množstvom problémov, s ktorými bojuje aj súčasné slovenské školstvo (učenie naspamäť; ďalšie vzdelávanie učiteľov; podpora žiakov z nevyhovujúcich sociálnych pomerov; rozvoj všetkých troch domén osobnosti žiaka, nielen kognitívnej stránky osobnosti; absolventi uplatniteľní na trhu práce atď.)

¹ V roku 1918 člen Dočasnej vlády pre Slovensko, dlhoročný poslanec a neskôr senátor Národného zhromaždenia. Ťažiskom jeho vedeckej tvorby bola sociológia národa a nacionalizmu. Skúmal rozličné sociologické koncepcie národa. Zameril sa však aj na výskum života dedinského roľníka a na vzťah mesta a dediny. Charakterizoval pôvod, vývoj a sociálnu funkciu slovenskej inteligencie, jej postavenie na dedine, typológiu slovenského národovedstva i odrodilstva. Bol prvým slovenským univerzitným profesorom sociológie (od roku 1937) atď.

¹ Štefánek pôsobil vo funkcii ministra školstva a národnej osvety v období február - december 1929.

¹ Podstatné biografické údaje o Antonovi Štefánkovi nájdeme v časopise "Sociológia". Spomínaný časopis venoval v roku 1994 celé dvojčíslo (č. 1-2) osobnosti A. Štefánka. Čitateľ tu nájde Štefánkove dovtedy nepublikované práce, ako aj odkazy na autorov, ktorí sa venovali jeho osobnosti ako významnej postave sociologickej vedy. Pozri aj Winclavski, W.: Lud, národ, sociologia. Toruň 1991, 263s. Výber z textu bol uverejnený v časopise "Sociológia" č. 3/1991; V roku 2011 vyšla monografia mapujúca Štefánkove sociologické pôsobenie: Turčan, E. 2011. Anton Štefánek vedec – politik – novinár. Bratislava: VEDA. 284s.; Z historického hľadiska sa v posledných rokoch osobnosti A. Štefánka v mnohých štúdiách venuje aj PhDr. Ľubica Kázmerová, CSc., z Historického ústavu SAV; V júni 2012 sa v Martine konala medzinárodná vedecká konferencia „Dr. Anton Štefánek - politik, žurnalista a vedecký pracovník“ – zborník z konferencie zatiaľ nevyšiel.

¹ Pojem "moderná škola" je nám známy od zakladateľa "moderných škôl" Celestina Freineta (1896-1966). Ako ďalej z článku vyplýva, názory A. Štefánka s týmto hnutím nekorešpondujú. Štefánek chcel týmto pojmom naznačiť odlišenie od starých časov, od klasickej školy, ktorá bola budovaná na rakúsko-uhorských základoch, tradíciách a legislatíve.

¹ Slovenský národný archív Bratislava (ďalej SNA), fond Anton Štefánek 1900-1960, krabica (ďalej kr.) 13, inventárne číslo (ďalej inv. č.) 665. Moderná škola. Štefánkova rozsiahla literárna pozostalosť sa nachádza vo viacerých archívoch. Podstatná časť sa nachádza v Archíve literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice v Martine a patrí k najrozsiahlejším v jej fondoch. Menšia časť jeho pozostalosti sa nachádza v SNA v Bratislave.

¹ Štefánek v rokoch 1918-1924 pôsobil v Bratislave ako referent pre školstvo a osvetu na Ministerstve s plnou mocou pre správu Slovenska, v rokoch 1924-1929 pôsobil ako radca na Ministerstve školstva a národnej osvety v Prahe a zároveň bol aj poslancom Národného zhromaždenia.

¹ SNA, fond Anton Štefánek 1900-1960, kr. 13, inv. č. 665. Moderná škola.

¹ Štefánek chcel zaviesť aspoň na niektorých stredných školách povinné vyučovanie spevu, príp. aj hudby. Bol si síce vedomý toho, že žiaci sú preťažení učením, ale pri istej úprave učebných osnov vybraných vyučovacích predmetov, mohol by mať spev prinajmenšom takú úlohu ako telesná výchova. "V istom smere je spev súčasťou telocviku. V estetickom a národnovýchovnom smere je ešte významnejším. V živote Slovákov je spev veľmi vážnou zložkou výchovnou. A od Čechov, v hudbe a peveckom umení tak vynikajúcich, môžem právom očakávať, že i na tomto poli nám poskytnú pomoci.", uvažuje Štefánek. Táto jeho myšlienka, s ktorou sa pohrával celé dvadsiate roky 20. storočia, sa neujala. In: SNA, fond Anton Štefánek 1900-1960, kr. 15, inv. č. 688. Školstvo na Slovensku.

¹ Tieto slová vyslovil pri príležitosti manifestácie za poštátnenie škôl na valnom zhromaždení Slovenskej obce učiteľskej dňa 29. októbra 1922. In: SNA, fond Anton Štefánek 1900-1960, kr. 15, inv. č. 686. Školská úvaha poprevratová.

¹ SNA, fond Anton Štefánek 1900-1960, kr. 13, inv. č. 665. Moderná škola.

¹ SNA, fond Anton Štefánek 1900-1960, kr. 15, inv. č. 686. Školská úvaha poprevratová.

- ¹ SNA, fond Anton Štefánek 1900-1960, kr. 13, inv. č. 665. Moderná škola.
- ¹ SNA, fond Anton Štefánek 1900-1960, kr. 15, inv. č. 686. Školská úvaha poprevratová.
- ¹ Tamtiež.
- ¹ Podľa Štefánek mal učiteľ siahnuť aspoň po diele Otakara Kádnera: Základy obecné pedagogiky. Praha: 1925 (1926, 1927). SNA, fond Anton Štefánek 1900-1960, kr. 13, inv. č. 665. Moderná škola.
- ¹ Tamtiež.
- ¹ Tamtiež.
- ¹ Tamtiež.
- ¹ Tamtiež.
- ¹ Tamtiež.
- ¹ SNA, fond Anton Štefánek 1900-1960, k. 15, inv. č. 686. Školská úvaha poprevratová.
- ¹ SNA, fond Anton Štefánek 1900-1960, kr. 27, inv. č. 888. Prednášky o vývoji školstva na Slovensku.
- ¹ Tamtiež.
- ¹ Štefánek bol považovaný za čechoslovakisticky orientovaného politika a vyznával fikciu jednotného československého (politického) národa.
- ¹ Štefánek narážal na politiku Ľudovej strany. Ľudácka politika bola v medzivojnovom období väčšinou prekážkou pokroku v školstve.
- ¹ SNA, fond Anton Štefánek 1900-1960, kr. 13, inv. č. 665. Moderná škola.
- ¹ Tamtiež.
- ¹ Tamtiež.
- ¹ Republikánska strana zemédeľského a maloroľníckeho ľudu. V spoločnosti bolo zaužívané označenie Agrárna strana. Pozri aj pozn. č. 25.
- ¹ SNA, fond Anton Štefánek 1900-1960, kr. 27, inv. č. 894. Neidentifikovateľné prednášky.

Mgr. Igor Marks, PhD.

Ústav pedagogických a psychologických vied

Dubnický technologický inštitút

Sládkovičova 533/20, 018 41 Dubnica nad Váhom

E-mail: marks@dti.sk; igi.marks@gmail.com

Recenzovala: PaedDr. Lucia Vozárová, PhD.

Igor Marks (1977) študoval na Filozofickej fakulte UK v Bratislave pedagogiku a históriu (1999 – 2004). V roku 2008 na uvedenej univerzite získal titul PhD. vo vednom odbore pedagogika. V rokoch 2007-2012 pôsobil na UK, na Filozofickej fakulte, neskôr na Pedagogickej fakulte. V roku 2011 krátko pôsobil v Metodicko-pedagogickom centre v Bratislave. Od roku 2013 pôsobí na Dubnickom technologickom inštitúte. V centre jeho bádateľských aktivít sú dejiny školstva, konkrétne osobnosť Antona Štefánka a medzivojnové školstvo v ČSR. Okrajovo sa venuje aj problematike pedagogickej diagnostiky.*

Ján Kvačala a Jozef Škultéty vo svetle vzájomnej korešpondencie

LIBOR BERNÁT

Abstrakt: V príspevku ide o pokus zmapovať vzťah komeňiológa a historika Jána Kvačalu (1862-1934) a významného kultúrneho dejateľa, národovca a redaktora Jozefa Škultétyho (1853-1948) na základe ich korešpondencie uloženej v Archíve literatúry Slovenskej národnej knižnice v Martine, v Archíve Slovenského národného múzea Martin a na Evanjelickej bohosloveckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Korešpondencia sa zachovala z rokov 1894-1922, celkom 188 jednotiek. Vychádzame z neznámych alebo málo známych skutočností v korešpondencii.

Kľúčové slová: korešpondencia, archív, pozostalosť, vzťah

Osobnosti prozaika, literárneho historika a kritika, redaktora a správcu Matice slovenskej - Jozefa Škultétyho (1853-1948) slovenská, resp. i československá historiografia venovala pomerne veľkú pozornosť. Podstatne menej sa sústredila na vzťah Škultétyho s komeňiológom svetového mena a cirkevným historikom Jánom Radomilom Kvačalom (1862-1934).

Ich vzťah napr. úplne absentuje v dielach Alberta Pražáka *Jozef Škultéty* (Bratislava: FF UK, 1924), Nando Stellera *Baňko Škultéty : život a dielo* (Košice: Spolok profesorov Slovákov, 1925), Tomáša Winklera *Jozef Škultéty svedok čias minulých* (Martin: MS, 2003) a ďalších. Podobne ani v práci Michala Kocáka s kolektívom *Jozef Škultéty pri prameni pravdy: život a dielo v dokumentoch* (Martin: Osveta, 1983) nebol uvedený ani jeden fragment z Kvačalových listov, dokonca ani jeho meno tu nefiguruje. Kvačalovo meno sa objavuje len v inej práci M. Kocáka a kolektívu *Listy Jozefa Škultétyho. 1.-2.* (Martin: MS, 1982-1983), mapujúcej korešpondenciu Škultétyho. Autor do výberu z korešpondencie zaradil štyri listy adresované J. Kvačalovi. V heuristicky veľmi dobre spracovanej publikácii je niekoľko zmienok o Kvačalovi. Na konferencii v roku 1968 v Trenčianskych Tepliaciach o živote a diele J. Škultétyho sa spomínalo meno J. Kvačalu len v súvislosti s redaktorskou činnosťou Škultétyho.¹⁰¹

Škultéty a Kvačala predstavujú svojím životom a tvorbou dve protikladné osobnosti. Zatiaľ čo Škultéty sa narodil 25. novembra 1853 v Potoku pri Rimavskej Sobote, mladší Kvačala sa narodil 6. februára 1862 v Báčskom Petrovci (Petrovec, Бачки Петровац, Bački Petrovac) vo Vojvodine. Škultéty žil v centre slovenského kultúrneho diania a mal mimoriadne bohaté kontakty so slovenskými kultúrnymi pracovníkmi. Kvačala žil v Dorpate (Дерпт, Юрьев, Jurjev, Tartu, Tarbatu, Dörpt, Tērbata) ako jediný Slovak na univerzite a jeho činnosť zahŕňujú neustále bádateľské cesty po európskych archívoch a knižniciach.

¹⁰¹ *Jozef Škultéty (1853-1948) : zborník z vedeckej konferencie Ústavu slovenskej literatúry SAV a Literárneho archívu Matice slovenskej v dňoch 23. a 24. mája 1968 v Turč. Tepliaciach.* Martin: MS, 1970.

Obidvaja pôsobili najskôr ako učitelia, starší J. Škultéty v rokoch 1871-1873 v Sučanoch, v rokoch 1877-1879 vo Vrútkach a J. Kvačala v rokoch 1886-1893 na evanjelicckom lýceu v Bratislave.

Škultéty sa v roku 1881 stal redaktorom *Národných novín*. Jeho mienka o Kvačalovi bola najskôr nelichotivá, považoval ho za maďaróna, resp. polovičného Maďara – „takého polovičiara“. Prekázala mu recenzia, ktorú Kvačala napísal na dielo Jaroslava Vlčeka *Literatura na Slovensku : její vznik, rozvoj, význam a úspěchy : příspěvek k dějinám písemnictva československého* (Praha: Slavik & Borový, 1881), v *Budapest Szemle* (1891, s. 474-480) a podpis János Kvacšala.¹⁰²

O Kvačalovom národnom postoji svedčí aj udalosť, keď študoval na Evanjelickej teologickej akadémii a súčasne na filologickom odbore akadémie v Bratislave. Počas štúdia podpísal spolu s 18 spolužiakmi prehlásenie, uverejnené vo februárových číslach v dvoch pešianskych denníkoch *Pesti Napló* a *Pester Lloyd* z roku 1882. Podľa nich sa hrdo hlásili k svojej slovenskej národnosti a odmietali teror svojich maďarských kolegov. Generálny konvent Evanjelickej cirkvi a. v. v Uhorsku reagoval potrestaním - odopretím ordinácie na kňazský úrad týmto „vzdorovitým študentom“.¹⁰³ Ako sa ale ukázalo, nebolo to až také vážne, pretože k ordináciám neskôr došlo. Študenti mohli pokračovať v štúdiu, neboli vylúčení zo školy.¹⁰⁴

A vynára sa tu ešte jedna otázka ohľadom národnostného postoja J. Kvačalu z mája 1893, kedy slovenskí teológovia Pavol Andráš a Július Bodnár žiadali pri odvode, aby mohli vykonať prísahu po slovensky. Najavo vyšlo, že Krištof Chorvát „chlúba a pýcha ústavu, žiak nadmieru vynikajúci, príkladného života i mravov, bol činený zodpovedným za politický názor Júliusa Bodnára.“¹⁰⁵ Profesorský zbor zobral všetkým výhody, tzn. nemali nárok na štipendium a finančnú podporu. To sa rovnalo, keďže boli z chudobných rodín, prakticky vylúčeniu zo štúdia. Nevieme, že by sa Kvačala zastal svojich slovenských študentov. Na druhej strane zastať sa ich znamenalo riskovať stratu pracovného miesta.

Nová perióda v živote J. Kvačalu a tiež kontaktov so Škultétyom bola spojená s univerzitou v Dorpate. Univerzita zažila svoj „zlatý vek“ v rokoch 1860-1880, kedy tu pôsobili zakladateľ embryológie Karl Ernst von Baer (1792-1872), neskorší nositeľ Nobelovej ceny za chémiu Friedrich Wilhelm Ostwald (1853-1932), filozof Gustav Teichmüller (1832-1888), fyziológ Alfred Wilhelm Volkmann (1801-1877) a iní.

¹⁰² Naproti tomu J. Vlček hodnotil pomerne pozitívne Kvačalovu recenziu – „Dost' sympatické; polit. stanovisko (aspoň vo vytlačenej forme) ‚totožské‘...“, List J. Vlčeka J. Škultétymu z 20. 5. 1891, SNK LA Martin, AX 11, s. 2, fond J. Škultéty, korešpondencia s J. Vlčekom. Písanie rôznych foriem priezviska bolo mátaúce nielen pre slovenskú verejnosť, ale taktiež českú, keď sa v českých časopisoch napr. v *Pedagogických rozhledoch*, v *Časopise musea království českého*, objavoval prepis jeho priezviska v maďarskej forme. Kvačala to vysvetľoval v liste zo 4. októbra 1896 redakcii *Cirkevných listov*, prečo sa podpisuje Kvacšala i Kvačala. Tvrdil, že sa pridriava tradicijnej formy v mimoslovenských textoch aj preto, aby nevzbudzoval dojem, že si mení meno podľa pobytu. KVAČALA, J. V osobnej otázke. In *CL*, 1896, roč. 10, č. 10, s. 164, porovnaj MÁTEJ, J. *Ján Kvačala : život a dielo*. Bratislava: SPN, 1962, s. 19.

¹⁰³ KVAČALA, J. V osobnej otázke..., s. 164, pozri tiež SCHNELLER, S. *Zur Geschichte der theologischen Akademie der evangelischen Gesamtkirche A. C. Ungarns in Pressburg*. Pressburg, 1889, s. 8 a nasl.

¹⁰⁴ V roku 1885 vylúčili ôsmich bratislavských teológov, medzi nimi Bohuslava Hurbana, Ľudovíta Maróthyho, Ladislava Boora, zo štúdia, pretože mali „tajné panslávske zhromaždenie“, kde hovorili a spievali po slovensky. Mohli ale študovať inde.

¹⁰⁵ ČULEN, K. *Slovenské študentské tragédie II*. Bratislava: Slovenská Liga, 1935, s. 50, pozri tiež BOTTO, J. *Slováci : vývin ich národného povedomia*. Bratislava: Tatran, 1971, s. 334.

Keď sa začali v Rusku presadzovať nacionalistické tendencie, začala na univerzite v rokoch 1882-1893 rusifikácia. Rektor univerzity, ruský profesor Anton Semenovič Budilovič (1846-1908) hľadal na dve voľné miesta vhodných kandidátov a počítal aj so Slovanmi, teda aj so Slovákmi. Chcel posilniť počet slovanských profesorov na univerzite oproti Nemcom. Informáciu o dvoch voľných pracovných miestach sprostredkoval lekár a prekladateľ Dušan Makovický (1866-1921).

Teologická fakulta v Dorpate bola jedinou evanjelickou fakultou pre celé Rusko, ak abstrahujeme od Fínska, ktoré bolo vtedy súčasťou ruského impéria. Prevaha Nemcov viedla k tomu, že sa univerzita stala jedným z oporných bodov nemeckej kultúry v Rusku.

Budilovič už od roku 1892 viedol tuhý boj s nemeckými profesormi.¹⁰⁶ Aby Budilovič zmiernil protiruský tlak, boli pre neho výhodnejší iní Slovania. Obrátil sa na slovenských národovcov Juraja Čajdu (1844-1913), Ambra Pietora (1843-1906), Jozefa Škultétyho, Svetozára Hurbana Vajanského (1847-1916). Podmienkou bol doktorát, preto bol oslovený duchovný evanjelickej cirkvi augsburského vyznania a redaktor Jur Janoška (1856-1930), evanjelický farár augsburského vyznania a filológ Ján Miloslav Hroboň (1817-1888), básnik, dramatik, filozof Daniel Jonatán Lauček-Záboj (1846-1911) a iní. Martin Kukučín v liste Jurajovi Slávikovi¹⁰⁷ upozorňoval na to, že Budilovič trávil prázdniny v Čerťazi (Zemplínska stolica). Stretol sa tam s jeho svokrom, politikom a národným buditeľom Adolfom Ivanovom Dobrianským (1817-1901), ktorý mu o tom rozprával. Kukučín nechápal, prečo Hroboň „robí drahoty“¹⁰⁸ a bol sklamaný z Janoškovho postoja.

Janoška však nespĺňal podmienku - nemal doktorát, ale neskoršie zatúžil po akademickej kariére.¹⁰⁹ Hroboň si na miesto vysokoškolského pedagóga netrúfal, ako napísal v liste z 15. augusta 1893: „Hľadajú prof[esora] pre hebrejskú reč a s tým spojené príbuzné veci. To je háčik! Na toto sa ani myslieť nedá... Nuž pri tejto príležitosti dúverne Ti to vyznám, nemožno so mnou kombináciu robiť – v orientálnych rečiach som úplne zaostalý, hebrejsky som i to máličko zapomnel.“¹¹⁰ Lauček Záboj bol v tejto dobe evanjelickým farárom augsburského vyznania v Lupoje pri Neschwitzi v Nemecku a toho odporúčal aj J. M. Hroboň.¹¹¹

Pozoruhodné je, že sa korešpondencia ohľadom miesta na katedre medzi Škultétyom a Kvačalom nezachovala. Naproti tomu Kvačala napísal J. Janoškovi v septembri 1893 korešpondenčný lístok, v ktorom ho žiadal o bližšiu správu.¹¹²

Škultéty tak príliš na výber nemal. Vyslovil sa o Kvačalovi veľmi pochvalne, resp. o jeho diele *Johann Amos Comenius : sein Leben und Schriften* (Berlin - Leipzig – Wien, 1892). Škultéty napísal v liste: „A, rozumie sa, ako o Slovákov spomínal som o ňom samé

¹⁰⁶ ALEKSEJEV, V. Památce prof. Jána Kvačaly. AUK v Bratislave, RUK škatuľa č. 47.

¹⁰⁷ Martin Kukučín *Listy priateľom a známym*. Ed. M. Mináriková. Bratislava: Tatran, 1974, s. 51.

¹⁰⁸ Hroboň ešte v apríli 1893 uvažoval nad ponukou, ale obával sa nielen svojich slabých základov semitských jazykov, ale tiež ruštiny. List J. M. Hroboňa J. Škultétymu z 19. 4. 1893, s. 2. SNK LA Martin, 49 M 18, fond Škultéty, korešpondencia s J. M. Hroboňom.

¹⁰⁹ O tom pozri BERNÁT, L. Ján Kvačala a Jur Janoška vo svetle ich korešpondencie. In *Dejiny : internetový časopis inštitútu historie FF PU v Prešove*, 2008, roč. 3, č. 1, s. 104.

¹¹⁰ List J. M. Hroboňa J. Škultétymu z 15. 8. 1893, s. 1 a 3. SNK LA Martin, 49 M 18.

¹¹¹ Tamže s. 1, píše o ňom ako o „Dankovi L.“.

¹¹² Korešpondenčný lístok J. Janošku J. Škultétymu z 18. 9. 1893. SNK LA Martin, 49 O 1, fond J. Škultéty, korešpondencia s J. Janoškom.

pekné veci. ... I nezameškal som napísať do Prešporka, čo ho očakáva – aby bol pripravený.“¹¹³

Škultéty napísal „taký list (Budilovičovi – L. B), ktorého každé slovo až blčalo chválami“.¹¹⁴ Proti Hroboňovi, Janoškovi, Lauček-Zábojovi, ku ktorým mal J. Škultéty bližšie, ale nespĺňajúcimi podmienky doktorátu, stál Ján Kvačala, ktorého prednosti výstižne charakterizoval práve J. M. Hroboň: „má dva doktoráty, meno, dielo, je v praxi, jemu iste len praktične chybuje ruština.“¹¹⁵

Pritom v polemike so sociológom a politikom Antonom Štefánkom (1877–1964) v roku 1910 Kvačala hrdo napísal: „na akom základe tvrdí (rozumej A. Štefánek), že somsa pomocou slovenskou dostal do Ruska. Nakoľko ja viem, takej pomoci pri veci tej vôbec nebolo treba ani ruskej vláde, jejž zástupcove podmienky som neprijal.“¹¹⁶

Kvačala nastúpil v školskom roku 1893/94 na miesto profesora cirkevných dejín na evanjelickú teologickú fakultu v Dorpate, dnes v druhom najväčšom meste v Estónsku, nachádzajúcom sa na juhovýchode krajiny, asi 186 kilometrov od hlavného mesta Talinu. Pôsobil tu až do roku 1918.

Vzájomná spolupráca sa rozvinula po tom, čo sa Škultéty stal redaktorom *Slovenských pohľadov*. Škultéty prevzal redigovanie od advokáta, spisovateľa, básnika, publicistu, politika a organizátora slovenského národného hnutia Svetozára Hurbana Vajanského (1847-1916). Redaktorom bol v rokoch 1890-1916. V roku 1893 sa stal Škultéty aj členom výboru Muzeálnej slovenskej spoločnosti.

Ako redaktor vytvoril zo *Slovenských pohľadov* revue obohatenú o príspevky z jazykovedy, literárnej histórie, dejepisu a národopisu. Dokázal získať pre spoluprácu významných slovenských publicistov, spisovateľov a bádateľov. V záujme toho bol ochotný akceptovať aj ich niektoré nadmerné požiadavky, či maniere.

Prvý písomný zachovalý kontakt je až z 26. decembra 1894, kedy napísal list Kvačala Škultétymu z Dorpatu. Kvačala síce už predtým publikoval na stránkach *Slovenských pohľadov*, ale so Škultétyom prišiel do styku asi až objednávaním časopisov a vydaním článku o pedagógovi a národnom buditeľovi Štefanovi Koreňovi. Predtým tu boli napísané referáty o jeho dielach rigorózne práce z teológie *Johann Amos Comenius...*¹¹⁷ prednášky *Kurzer Bericht über meine Forschungsreisen : Vortrag gehalten den 12. Januar 1895 in der Comenius-Section des Paedag. Museums in St. Petersburg...* (Dopart: s. n., 1895), štúdie *Die deutschen Mitarbeiter an der pädagogischen Reform des Comenius.*¹¹⁸

¹¹³ ŠKULTÉTY, J. + Profesor Ján Kvačala 1862-1934. In *SP*, 1934, roč. 50, č. 6, s. 366. Rukopis článku sa nachádza SNK LA Martin, 49 CM 44. Škultéty mal aj v nasledujúcich rokoch pomerne dobré vzťahy s Budilovičom, na rozdiel od Kvačalu, ako napísal Kvačala Škultétymu: „Ja som u neho nie tak dobre zapísaný ...“ Korešpondenčný lístok J. Kvačalu J. Škultétymu z 11. 12. 1904. SNK LA Martin 49 X 1.

¹¹⁴ List J. Škultétyho J. Kvačalovi z júla 1922. SNK LA Martin A 1492.

¹¹⁵ List J. M. Hroboňa J. Škultétymu z 19. 4. 1893, s. 2. SNK LA Martin, 49 M 18.

¹¹⁶ KVAČALA, J. V osobnej otázke..., s. 164.

¹¹⁷ VLČEK, J. In *SP*, 1892, roč. 12, soš. 9, s. 575-576.

¹¹⁸ Správa In *SP*, 1897, roč. 17, soš. 3, s. 192.

Nie sú dôkazy, že by prvé príspevky „Boj s prírodou“ (In *SP*, 1883, roč. 3, soš. 2, s. 115-135) a „Niekoľko slov o lužických Srboch“ (In *SP*, 1885, roč. 5, soš. 1, s. 41-47) konzultoval s J. Škultétym. Príspevky boli napísané ešte počas štúdia, prvý dokonca vydaný anonymne. Hoci Škultéty obnovil spolu so S. H. Vajanským v roku 1881 *Slovenské pohľady*, ich redaktorom sa stal až v roku 1890 a v roku 1893 vydavateľom.

Škultéty, zavalený povinnosťami, niekedy nestíhal, a tak napísal Kvačalovi: „Opäť bol som akýsi zamotaný, zanedbal som si korešpondenciu a tým i záujmy Pohľadov“.¹¹⁹

Podobne ako Janoška,¹²⁰ aj Škultéty Kvačalovi sprostredkoval styk s vlast'ou. Posielal mu časopisy – *Národné noviny*, *Slovenské pohľady*, *Kazateľňu*, *Katolicke noviny*, *Černokňazníka* a iné. To trvalo až do roku 1903, kedy ho od tohto „bremena oslobodil“, „keďže moja sestra (rozumej Ľudmila – L. B.) v Petrovaci i tak manipuluje moje peniaze“.¹²¹ Už o tri dni neskôr mu v korešpondenčnom lístku z 24. 8. 1903 píše: „Myslel som, že aspoň z povďačnosti mi napíšete pár riadkov, keďže som Vás tej obtížnej manipulácie s peňazmi oslobodil.“ Z ďalšej korešpondencie vyplýva, že Škultéty aj naďalej posielal Kvačalovi *Národné noviny*.

Kvačala mu posielal aj diela na recenzovanie do *Slovenských pohľadov* – „Buďte teda, prosím Vás, Tak laskavi, napíšte o tom referát do Slov. Pohľadov ...“ (korešpondenčný lístok z 18. 10. 1903). Škultéty (skratka Šk) na jeho želanie napísal o jeho publikácii *Die pädagogische Reform des Comenius in Deutschland bis zum Ausgange des XVII Jahrhunderts* veľmi priaznivý referát (In *SP*, 1904, roč. 24, soš. 2, s. 138-140).

Škultéty sa postupne kritickejšie staval k osobnosti J. Kvačalu, hoci oceňoval jeho odborné kvality. S Osvaldom spájalo Škultétyho priateľstvo upevnené nielen prácou vo výbore Matice slovenskej. Neskôr na ceste do Bratislavy býval Škultéty často hosťom Osvalda v Trnave.

Podstatne viac spoločného nachádzali Škultéty s Kvačalom v polemike s „Prúdmí“, „Hlasistami“, čo si vyžiada ešte samostatnú štúdiu.

Prvá svetová vojna prerušila kontakty medzi Kvačalom a Škultétym. Kvačala mohol korešpondovať so svojim okolím len cez Kodaň (Kopenhagen).¹²²

Kvačala zostal pôsobiť v Dorpate aj po odchode nemeckých profesorov ako jediný z celého profesorského zboru. V roku 1916 prednášal aj po rusky.¹²³ Práve v rokoch 1916-1918 zastával post dekana. Po brest-litovskom mieri v marci 1918 obsadili nemecké vojská Dorpat a ruská univerzita bola evakuovaná. Vtedy sa obnovila aj korešpondencia. Prvý obnovený písomný styk mal s Josefom Krumpholcom a Václavom Novotným. Napísal im koncom mája 1918 korešpondenčné lístky v nemeckom jazyku kvôli cenzúre.

Kvačala odišiel do Voroneže, kde pracoval od septembra 1919 až do augusta 1920 ako knihovník gubernského múzea a zastupujúci farár vo Voroneži. Bol priamym svedkom revolučných

¹¹⁹List J. Škultétyho J. Kvačalovi z 8. 2. 1900. Pozostalosť J. Kvačalu na EBF UK Bratislava, škatuľa M/2/41. Pozri tiež ĎURIŠKA, Z. Z galérie martinských evanjelikov. In *CL*, 2008, roč. 132, č. 4-5, s. 46-47.

¹²⁰ Podrobnejšie o tom pozri BERNÁT, L. Ján Kvačala a Jur Janoška..., s. 102-110.

¹²¹ Pohľadnica J. Kvačalu J. Škultétymu z 23. 7. 1903. SNK LA Martin 49 X 1.

¹²² Korešpondenčný lístok L. Kvačalovej J. Krumpholcovi zo 14. februára 1915. *MZA Brno fond G 384 Josef Krumpholc II. korespondence, inv. č. 208*.

¹²³ KVAČALA, J. Smery, úspechy a výhľady mojej literárnej činnosti. In *Elán*, 1932, roč. 2, č. 7, s. 2.

udalostí. Ako sám spomína, po opustení Dorpatu začal študovať ideológiu socialistického štátu.¹²⁴ Kvačala sa vrátil cez Dorpat, Prahu, Varšavu, Turčiansky Sv. Martin do Báčskeho Petrovca v novembri 1920.

Kvačala dostal počiatkom novembra 1920 finančnú podporu zo Spolku jednôt učiteľských na Morave, keď sa dozvedeli o jeho príchode a finančnej situácii. Ďakoval im v krasopisne napísanom liste z Prahy slovami: „Iste som nezaslúžil toho vznešeného prejavu Vašeho šlechteného smýšľania a Vašej lásky...“¹²⁵

Svojím návratom však nedokázal prítulnosť k novému štátu Čechov a Slovákov, ako uvádza Kvačalov životopisec a pedagóg Jozef Mátej (1923-1987),¹²⁶ pretože jednak pobýval v Báčskom Petrovci a jednak nemal veľa možností. Jeho kariéra v Sovietskom Rusku bola veľmi neistá. Predstavitelia Sovietskeho Ruska nemali záujem obnoviť teologickú fakultu. Nemáme správy, že by ho teologické fakulty, ktoré sa odčlenili od dorpatskej fakulty, tj. fakulty v Kaunase, Rige a Varšave, pozvali za profesora.

Po roku 1918 sa prirodzene objavili hlasy na vytvorenie slovenskej evanjelickej teologickej fakulty, ktorá mala nahradiť Teologickú akadémiu Uhorskej cirkvi evanjelickej cirkvi augsburského vyznania. Tá vznikla v roku 1919 a od roku 1921 niesla oficiálny názov Teologická evanjelická augsburského vyznania vysoká škola v Bratislave na Slovensku. Prvý školský rok začal 20. októbra 1919 a fakulta sídlila na Konventnej ulici č. 13. Dňa 18. septembra 1919 sa preto Janoška informoval u Škultétyho¹²⁷ po Kvačalovi, pretože ho nechcel pri tom obísť, ale nevedel, kam mu má napísať.

Preto je aj málo pravdepodobné, že by Kvačala dal prednosť výučbe na novozaloženom slovenskom gymnáziu v Báčskom Petrovci, ako to uvádza J. Ambruš, opierajúci sa o informácie od akademika Andreja Mráza.¹²⁸ Nepriamo to potvrdzuje aj list miestneho učiteľa Júlia Kubányho, ktorý opisuje situáciu so školou a gymnáziom v Báčskom Petrovci, spomína mnohých Kvačalových známych, ale ani slovom sa nezmieňuje o Kvačalovom pedagogickom pôsobení na miestnom gymnáziu.¹²⁹

Dňa 5. augusta 1919 na prvom valnom zhromaždení oživej Matice slovenskej bol Škultéty zvolený, spolu s profesorom filozofickej fakulty v Prahe J. Vlčekom (1860-1930), za správcov Matice slovenskej. Práve v tejto funkcii Škultéty presadil povolanie Kvačalu do Turčianskeho sv. Martina. Bolo v jeho koncepcii „prítáňovať do Martina mužov, ktorých meno má váhy a osoba prítáňivosti“.¹³⁰ Už v roku 1909 to jasne vyjadril – „Nám treba starať

¹²⁴ MÁTEJ, J. *Ján Kvačala...*, s. 23.

¹²⁵ List J. Kvačalu Spolku zo 17. 11. 1920, s. 1. MZA Brno fond G 384 Josef Krumpholz II. korespondence, inv. č. 208.

¹²⁶ Tamže, s. 23. Je to preformulovaná myšlienka J. Škultétyho: „Profesor Kvačala, vedený svojím silným slovenským citom, prišiel domov sám od seba, a my sme ho – pekne privítali...“ ŠKULTÉTY, J. Profesor Kvačala. In *NN*, 1920, roč. 51, č. 294, s. 1.

¹²⁷ Korešpondenčný lístok J. Janoška J. Škultétymu z 18. 9. 1919. SNK LA fond J. Škultéty, korespondencia s J. Janoškom.

¹²⁸ *Vzájomné listy Jaroslava Vlčka a Jozefa Škultétyho*. Ed. J. Ambruš. Bratislava: Vydavateľstvo SAV, 1963, s. 320-321. Kvačalu neuvádza medzi pedagógmi ani J. Kmet' v štúdiu o gymnáziu J. Kollára v Báčskom Petrovci. *Petrovec*. Eds. S. Boldocký a kol. Báčsky Petrovec: Zhromaždenie obce Báčsky Petrovec, 1995. Kvačala sa s Mrázom poznal osobne počas jeho štúdií na FF UK. Nechal mu poslať časopis *Archiv pro bádání o životě a spisech J. A. Komenského*. Pozri korešpondenčný lístok J. Kvačalu J. Krumpholcovi z 24. 5. 1926 MZA Brno fond G 384 Josef Krumpholz II. korespondence, inv. č. 208, 1926/10.

¹²⁹ List J. Kubányho J. Kvačalovi z 22. 9. 1921. Pozostalost' J. Kvačalu..., neskatalogizované.

¹³⁰ List J. Škultétyho J. Kvačalovi z 18. 8. 1921. Pozostalost' J. Kvačalu na EBF UK Bratislava, B/22.

sa o kustóda-bibliotekára, človeka literárne vzdelaného, historika, historika literatúry, pritom človeka v duši s ohňom nielen pre odborné štúdium, ale i pre slovenskú národnú vec.¹³¹

Dňa 28. januára 1921 Muzeálna slovenská spoločnosť v zastúpení J. Škultéty a J. Gašparíkom pozvala Kvačalu týmito slovami: „I pozývame Vás týmto za direktora nášho Slovenského múzea,prosiac Vás, aby ste prijať toto postavenie neodopreli z nijakých ohľadov. O materiálnej stránke postavenia dohovoríme sa v Martine; ale ručíme Vám už tu, že ona musí byť primeraná vášmu rangu“

Vo februári začal Kvačala pracovať v múzeu v Martine a jeho priaznivci dúfali, že v auguste 1921 ho navrhnu za riaditeľa (správcu) múzea. Pritom jeho plat bol na vtedajšie pomery priam kráľovský – 3000 Kč.¹³² Kvačalova práca však bola nedostatočná, a tak jeho menovanie nebolo predložené valnému zhromaždeniu. Rozhodli sa, že vyčkajú, či sa jeho práca časom nezlepší.

Koncom roka 1920 J. Kvačalu spomínali ako nádejného profesora novozaloženej Komenského univerzity v Bratislave.¹³³ Ale proti plánu ministerskej komisie, aby dostal katedru všeobecných dejín na filozofickej fakulte, sa začalo útočiť v novinách. Kvačalu sa zastal J. Škultéty, ktorý mal bohaté apologetické skúsenosti – veď obhajoval Antona Bernoláka, Jána Hollého, Jána Kollára, Martina Hattalu, Svetozára Hurbana Vajanského a iných. Škultéty vydal svedectvo, kto je Kvačala a ako ho on pozná. V tomto článku autor spomínal, ako Kvačala „vyniká medzi všetkými Slovákmí, rozídenými po svete za svojím povolaním, ako zostáva s nami v stálom spojení, pozoruje náš duchovný život, prispieva, pomáha, v časopisoch slovenských zjavujú sa jeho vzácne trudy ... Ešte i keď chodí po svojich študijných cestách, noviny slovenské dáva posielat' za sebou všade, do Berlína, Londýna, Paríža, Ríma. Vedecké jeho práce vychodia vo viac jazykoch, ale on vyznáva, že mu je najmilšie môcť písať po slovensky a slovenčine doma prenasledovanej, vytváranej i zo šlabikárov, svoju autoritu vymáha miesto i v zahraničných vedeckých vydania ... Vo vedeckom pracovaní jeho význačné je, za akého predmetu sa len dotkne, prenikavým svojím duchom z každého vyvedie niečo nového, dotiaľ neznámeho a pomkne vec napred. Štúdiám o Komenskom bol sa oddal ešte ako mladý človek, a hneď svojou prvou knihou o učiteľovi národov dostal sa medzi komeniológmi na prvé miesto ... Neúnavný a veľmi šťastný bádateľ ostroumne poníma ľudí a prenikavo vykladá deje. Je, možno povedať, narodeným historikom. Ako taký duch, rozumie sa, ide zajedno s vedeckým rozvojom.“¹³⁴

Škultéty chcel odhaliť aj príčinu, pre ktorú sa Kvačala nemal stať profesorom na Komenského univerzite. Uviedol, že legionári už minulého roku, t. j. 1919, hovorili proti Kvačalovi, pretože v Rusku bol za inú formu oslobodenia Slovákov a boli mu tam najbližší slaviofili ako profesor Alexej Ivanovič Sobolevskij (1857-1929) a iní členovia Slavianskeho spolku v Petrohrade. Ich postoj bol pochopiteľný, pretože Kvačala navrhoval pripojenie Slovenska k Rusku.¹³⁵

¹³¹ List J. Škultéty J. Janoškovi z 3. 4. 1909, s. 4. SNK LA Martin, 5 A 17, fond J. Janoška, korešpondencia s J. Škultétym.

¹³² Archív Slovenského národného múzea (ďalej A SNM, pobočka Martin, fond MSS, zápisnica výboru MSS zo 4. 3. 1921, s. 1.

¹³³ Ministerstvo školstva a národnej osvety si vyžiadalo správu o činnosti Kvačalu v Múzeu a jeho plate. A SNM, pobočka v Martine, registratúra MSS, list ministerstva školstva a národnej osvety z 24. 4. 1921.

¹³⁴ ŠKULTÉTY, J. Profesor Kvačala..., s. 1.

¹³⁵ ПОПОЕКИН, А. Петроградское Славянское Благотворительное Общество. In *Русская народная линия* 26. 8. 2010. [On line] [citované 12. júna 2014]. Článok je umiestnený na internete <http://ruskline.ru/analitika/2010/8/26/petrogradskoe_slavyanskoe_blagotvoritelnoe_obwestvo/>.

Zriadenie univerzity nie je jednoduchou záležitosťou. S podobnými problémami sa borila aj novozriadená Masarykova univerzita v Brne, ale tá mohla využiť niekoľkých profesorov z Českej vysokej školy technickej v Brne. Menovanie profesorov na filozofickú fakultu v Bratislave malo byť z dôvodov finančných oddialené alebo nateraz aspoň restringované. Ale v posledných dňoch sa rozhodlo, že budú menovaní všetci kandidáti, aby sbor učiteľský sa mohol konstituovať a potom autonomne sa dopĺňať.¹³⁶

Kvačala bol spolu s ostatnými členmi – literárnym historikom Josefom Hanušom (1862-1941), Jozefom Škultétym, profesorom hudobnej vedy Dobroslavom Orlom (1872-1942), profesorom novodobých dejín Milanom Hodžom (1878-1944), literárnym historikom Albertom Pražákom (1880-1956), etnografom Karlom Chotkom (1881-1967), historikom Janom Heidlerom (1883-1923), jazykovedcom Milošom Weingartnerom (1890-1939) - menovaný za riadneho profesora budúceho pedagogického zboru Univerzity Komenského 4. septembra 1921 rozhodnutím prezidenta Česko-Slovenskej republiky Tomáša Garriqua Masaryka. V rozhodnutí o menovaní prvých profesorov č. P 1116/21 sa pri Kvačalovi doslova píše, že prezident vymenováva „bývalého riadneho profesora university jurjevskej, archivára Museální slovenské společnosti v Turč. Sv. Martině Dra. Jana Kvačalu riadnym profesorom cirkevních dějin se zákonitými požitky, zvýšenými o 4 trienálky a se započtením doby od 1. února 1886 pro někdejší výměru výslužného...“¹³⁷ Škultéty získal čestný doktorát na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe a stal sa ad personam riadnym profesorom slovenskej reči a literatúry ako 68-ročný na filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave.

Menovací dekrét pre Kvačalu bol vyhotovený 23. septembra 1921. Keď profesor Hanuš z poverenia ministra školstva a národnej osvety zvolal ustanovujúcu schôdzu na 23. septembra, tak Hanušovi bol doručený list od Kvačalu s dátum 22. septembra, v ktorom mu Kvačala oznámil, že „na jmenování nereflektuje a sebe za člena profesorského sboru nepovažuje“.¹³⁸ Za prvého dekana vyvolili J. Škultétyho, ktorý však funkciu neprijal a stal sa prodekanom. Dekanom sa stal práve nedávno penzionovaný J. Hanuš.

Menovací dekrét si teda Kvačala nevyzdvihol, ale zostal na dekanáte filozofickej fakulty. Neskôr si ho vyžiadalo ministerstvo a následne bol asi skartovaný. Minister školstva a národnej osvety potom o tom podal správu prezidentovi Masarykovi. Zaujímavé je, že uvedená správa ministerstva školstva a národnej osvety č. j. 53664-IV-24 je datovaná 8. júla 1924 a bola poslaná na vedomie kancelárii prezidenta 23. júla 1924.

Škultéty opäť vystúpil na obranu Kvačalu v úvodníku *Národných novin*, kde píše, že Kvačala bol vymenovaný za profesora na bratislavskej filozofickej fakulte, ale jeho meno sa v zozname profesorov nenachádza. Na protest o bratislavskej profesúre J. Kvačalu opublikovanom v *Národných novinách* sa Škultéty vzdal predsedníctva v správe *Národných novin*. Otázka profesúry J. Kvačalu na filozofickej fakulte v Bratislave je komplikovanejšia

¹³⁶ List J. Vlčka J. Škultétymu z 1. 7. 1921. SNK LA Martin, AX 11, s. 1.

¹³⁷ Národný archív Praha, fond Predsedníctvo ministerskej rady, Praha, škatuľa 807, sign. 20/91, Menovanie prvých profesorov na filozofickej fakulte Komenského univerzity, nestr.

¹³⁸ Národný archív Praha, fond Predsedníctvo ministerskej rady, Praha, škatuľa 817, sign. 1921/20 Kvačala, s. 1. List bol priložený do protokolu ustanovujúcej schôdze a potom predložený ministerstvu. Jeho originál sme nenašli.

a vyžiada si samostatnú štúdiu. Škultéty prednášal na fakulte do letného semestra 1923/24, teda do svojich 70 rokov, čo bola horná hranica pre pôsobenie profesorov na univerzite.

Pritom vymenovanie obidvoch za profesorov, podobne ako vymenovanie M. Hodžu, novovzniknutej filozofickej fakulty v Bratislave vyvolalo priaznivú reakciu širokého kultúrneho milieua. Napr. v liste z 23. decembra 1921 Martin Kukučín píše: „Bol by som Ti mal gratulovať pre vymenovanie za profesora filozofickej fakulty, potešilo ma veľmi, keď som to čítal i vymenovanie p. Kvačalu.“¹³⁹

Kvačalove postavenie, ako vyplýva z listu J. Škultétyho z 30. júna 1922, nebolo ideálne. Vytýkalo sa mu, že v rukopisnom oddelení v katalogizácii archívu spravil málo a z jeho prítomnosti „nijaká verejná vec nemá nijakého prospechu“. Škultéty ako podpredseda Muzeálnej slovenskej spoločnosti ukončil list z 18. 8. 1921 stroho: „Takto najradnejšie bude urobiť tomuto stavu koniec. Na mesiac júl (1922) ráčte si ešte vyzdvihnúť honorár, ale – keďže máte v úmysle ísť v tento čas na vakácie, chodiť do Muzea už nebudete zaviazaní.“

Kvačala podal 26. júla 1922 výpis o svojej práci, kde vymenoval, čo všetko začal, akým smerom má pokračovať práca, kto s ním spolupracoval, aké problémy organizačné a osobnostné ho stretli. Navrhol tiež ďalšie personálne posilnenie.¹⁴⁰ Kvačala mal vízie odbornej práce, a ako sám píše „som osobitným sošitom vytkol za cieľ oboznamovať obecnosť s predmetmi svojich sbierok“,¹⁴¹ ale len vytkol a k realizácii nedošlo. Podľa výboru Slovenskej muzeálnej spoločnosti jeho koncepcia bola nereálna, fantazmagorická.

Kvačala sa cítil byť nedocenený a ohováraný. Podľa neho „... byť správcom muzea, prijal som pod tou podmienkou, že budem pritom môcť prednášať na univerzite a na ev. theol. v Bratislave, čo som na oboch miestach už bol prisľúbil.“¹⁴²

Podľa neho vykonal aj služobné cesty v záujme múzea do Banskej Štiavnice, Lednice a Prahy. Kvačala si položil rečnícku otázku, kto by mohol vykonať viac za ten čas? Sťažoval sa tiež na to, že Múzeum nemá stále kustóda, ktorý by bol zbehlý v práci a ovládal ako klasické, tak aj „nové jazyky“.

¹³⁹ List M. Kukučina J. Škultétymu z 23. 12. 1921. SNK LA, 54 V 4, fond J. Škultéty.

¹⁴⁰ J. Kvačala Sl. Výboru Slovenskej Muzeálnej Spoločnosti EBF, škatuľa B/24, z 26. 7. 1921, s. 1-4. Kvačala napísal ešte podrobnejšiu správu Slávnemu Výboru Slov. Muzeálnej Spoločnosti z 26. 7. 1921, napísanej na ôsmich stranách, bez dátumu. Pozostalosť J. Kvačalu na EBF UK v Bratislave, škatuľa B/25. Píše v nej len o odborných otázkach.

¹⁴¹ KVAČALA, J. *Autobiografické zlomky: niekoľko poznámok k životopisným častiam Sborníka k môjmu jubileu*. Lipt. Sv. Mikuláš: vl. n., 1933, s. 3.

¹⁴² J. Kvačala Valnému Shromáždeniu Slov. Muz. Spoločnosti UK EBF, škatuľa B/20, z 5. 8. 1922, s. 1. Podľa dekana teologickej fakulty J. Bodického to nebola pravda. Michal Bodický (1852-1935) píše vo svojich spomienkach, že začiatkom decembra sa neočakávane prihlásil dr. Ján Kvačala. „V zápisnici profesorského sboru zo dňa 10. decembra 1920 stojí: „Pán dekan oznamuje, že dr. Kvačala je ochotný prísť prednášať na druhý semester, len prosí si vyznačiť predmety. Sbor ho s radosťou prijme, predpokladajúc, že ho generálna rada vymenuje, a prideliuje mu cirkevné dejiny a dejiny pedagogie. Bola to chyba pretože fakulta mohla platiť len 7 profesorov, ale všeobecne sa myslelo, že profesúra dr. Kvačalu na Teol. vysokej škole bude len dočasne, lebo sa pokladalo zaisté, že ho vymenujú za profesora na bratislavskú univerzitu, ako sa i stalo... Dr. Kvačala ostal na Vysokej škole teologickej Evanjelickej a. v. cirkvi na Slovensku v Bratislave ako ôsmy profesor, ktorého za čas platila gen. cirkev, ale ani tá nemala odkiaľ. Pomaly sa vyjednávalo s ministerstvom, aby jedno oko prížmýrilo, najmä keď kalvíni neukazovali ani najmenej chuti spoločne s nami vychovávať svojich budúcich kňazov.“ BODICKÝ, M. *Rozpomienky a pamäti*. Turčiansky Sv. Martin: MS, 1933, s. 348.

Na druhej strane Kvačalu mimoriadne zaťažovalo redaktorstvo Veškerých spisov J. A. Komenského a časopisu *Archiv o životě a spisech J. A. Komenského*. Okrem toho prednášal na Teologickej vysokej škole ev. a. cirkvi v Bratislave, kde sa 1. marca 1921 sa stal riadnym profesorom cirkevných dejín a patristiky, a konal časté cesty do Brna a Prahy.

Konflikt medzi Kvačalom a Škultétym prepukol nanovo po Kvačalovej sťažnosti, kedy žiadal vysloviť „zazlenie p. podpredsedovi Spoločnosti D^r. Jozefovi Škultétymu ...“;¹⁴³ vytýkajúc mu, že úmyselne zamlčal napr. jeho pozvanie za riaditeľa múzea, znižoval význam jeho práce, prekračoval svoje kompetencie, atď.

Kvačala sa navyiac verejne vyjadril v rozhovore s redaktorom denníka *Slovák*, kde žiadal, aby valné zhromaždenie Muzeálnej slovenskej spoločnosti vyslovilo Škultétymu nedôveru.¹⁴⁴ Spor mal niekoľko rovin (list zo 7. 3. 1921). Koncepcia ústavu, podľa Kvačalu, mala smerovať k vytvoreniu akadémie vied, na čo MSS nemala ani dostatok financií, ani personálu. Kvačala hodnotil inštitúciu v komparácii so zahraničím a neuvedomoval si dostatočne realitu.

Upozorňoval Škultétyho na svoje túžby a záväzky v akademickej sfére. V otázke výkonnosti spracovania fondov sa však neukázali konkrétne nedostatky, len vágne sa ukazovalo na malý postup prác. Kvačala ale upozorňoval na slabé personálne zabezpečenie a zo strany vedenia nedostal konkretizáciu úloh, dnes by sme povedali normu.

Škultétyho odpoveď na seba nenechala dlho čakať a 29. júla dostal definitívnu výpoveď, ktorú jednomyselne odsúhlasil aj výbor. Skonštatovali, že: „Zo správy, ktorú prof. Kvačala predložil o svojej práci v archíve, bolo vlastne najviditeľnejšie, že sa tu za pol druhu roka veľmi málo spravilo a katalogizovanie malého archívu nášho takým spôsobom mohlo by byť len v ďalekej budúcnosti hotové.“¹⁴⁵ Ešte boli natoľko veľkorysí, že mu dali honorár za mesiace august a september, ale súčasne ho vyzvali, aby okamžite odovzdal kľúče od múzea.

Pre zmienený denník *Slovák* sa vyjadril aj Škultéty¹⁴⁶ a vysvetlil, prečo dali Kvačalovi výpoveď. Realizoval tak svoje slová z listu J. Vlčekovi: „Počúvam, že sa zastrája a vyhráža: Chceli poštekliť mňa, ale teraz poštekliť ja *ich!*“¹⁴⁷

Kvačala sa proti rozhodnutiu odvolal a o jeho osude malo rozhodnúť valné zhromaždenie. Ján Jančí odporúčal zrušiť rozhodnutie výboru, J. Janoška bol za kompromis, ale Vladimír Hurban a právnik, redaktor Karol Štúr (1867-1925) požadovali, aby sa rozhodnutie výboru akceptovalo. Škultéty podal vysvetlenie rozhodnutia výboru a tak valné zhromaždenie hlasovalo o dvoch otázkach: „1. či sveriť vec ešte komisii zostavenej z výboru a zo zástupcu p. Kvačalu“, 2. či hneď schváliť rozhodnutie výboru. Hlasovanie 52 hlasmi proti 27 schválilo pokračovanie výboru.“¹⁴⁸

Pritom je paradoxné, že Škultéty vytýkal Kvačalovi, že chce prednášať na univerzite a súčasne byť zamestnancom múzea. Ved' on sám pracoval ako v Martine, tak aj prednášal na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského. Dňa 14. septembra 1921 bol vymenovaný za riadneho profesora a Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Prahe mu udelila 21.

¹⁴³ J. Kvačala Návrh v zasedání Výboru Slov. Muz. Spol. dňa 28^h júla 1922 EBF UK v Bratislave, škatuľa B/21, rkp., s. 1.

¹⁴⁴ KVAČALA, J. Dedičstvo Andreja Kmeťa. In *Slovák*, 1922, roč. 4, č. 173, s. 3.

¹⁴⁵ Výťah zo zápisnice výboru Muzeálnej slovenskej spoločnosti, zasedavšieho dňa 28. júla 1922, pozostalosť J. Kvačalu, EBF UK Bratislava, škatuľa B/21, rkp., s. 1. Výťah je datovaný 29. júla 1922. Okrem originálu napísaného J. Škultétym sa tu nachádza aj Kvačalov odpis.

¹⁴⁶ ŠKULTÉTY, J. Odpoveď prof. Jánovi Kvačalovi. In *Slovák*, 1922, roč. 4, č. 175, s. 2.

¹⁴⁷ List J. Vlčeka J. Škultétymu zo 16. 7. 1922, s. 2. SNK LA AX 11.

¹⁴⁸ A SNM, fond MSS, zápisnica ročného valného zhromaždenia MSS z 9. 8. 1922, s. 3.

októbra 1921 čestný doktorát. Aj po odchode z akademickej pôdy v roku 1928¹⁴⁹ pokračoval v rôznych aktivitách v Martine.

Pozoruhodné je, že konflikt vedúci k prepusteniu Kvačalu nezarezoval v korešpondencii. Napr. v čulom písomnom styku s J. Krumpholcom, s ktorým mal priateľský vzťah, o tom v čase konfliktu niet ani zmienky. Pritom z júna a júla sa zachovalo osem korešpondenčných lístkov. Kvačala sa problémoch len letmo zmienil stroho až v auguste slovami: „Iste ste čítali o mojom prepadnutí v Martine, nemohol som sa mu vyhnúť, myslím ale, že za to nezatratím v dobrej pamäti mojich priateľov“.¹⁵⁰

Kvačala po odchode z Turč. Sv. Martina sa kriticky vyjadroval na adresu Matice slovenskej, múzea a už viac nepublikoval v *Slovenských pohľadoch* alebo v *Časopise MSS*. Bola to jeho typická reakcia. Podobne sa zachoval, keď sa dostal do sporu s predsedom Comenius-Gesellschaft, ktorú spoluzakladal a od roku 1895 bol riadnym členom predsedníctva. Potom už na stránkach *Monatshefte der Comenius-Gesellschaft* nepublikoval, ale dal prednosť časopisom *Zeitschrift für Geschichte der Erziehung und des Unterrichts*, alebo *Die Deutsche Schule*.¹⁵¹ Tak isto sa správval, keď odišiel z redakcie časopisu *Viera a veda* po 1. ročníku. Buď bolo podľa neho, alebo došlo k ignorácii.

Neplatia tak slová M. Kocáka, že hoci medzi Škultéty a väčšinou matičných pracovníkov bol vyše polstoročný vekový rozdiel, jednako ani raz nedošlo k nejakým nedorozumeniam, respektíve správca Matice slovenskej ani raz nemusel korigovať ich činnosť.¹⁵²

Škultétyho táto záležitosť mrzela a z reflexie v jeho korešpondencii možno cítiť, že sa k tomuto problému vracal. Satisfakciu mu dodala abdikácia Kvačalu na post dekana teologickej fakulty. Profesor a dekan teologickej fakulty Michal Bodický opisoval danú situáciu Škultéty takto: „Pri voľbe dekanskej boli sme urobili tak, ako po dedinách robievali pri voľbe rychtárskej – volili toho, kto sa do všetkého zadrapoval. Bola to bolestná, ale užitočná operácia.“¹⁵³ Škultéty to komentoval slovami: „Na konci prvého semestru museli ho shodiť! ... Hľa, bude v tom ospravedlnenie i pre nás! Nebude môcť nikto povedať, že sme mu v Martine urobili krivdu“.¹⁵⁴ Škultéty ale chybné písal, že ho odvolali z funkcie – Kvačala abdikoval sám 1. apríla 1927 pre nezhody s kolegami.

Škultéty ako správca Matice slovenskej ho naďalej pozýval na pracovné schôdzky a valné zhromaždenia, ale to sú už nacyklostylované obežníky.¹⁵⁵ Ich vzájomný vzťah prudko ochladol a na kultúrnom poli existovali vedľa seba bez vzájomnej spolupráce. Na rozdiel od

¹⁴⁹ Jozef Škultéty *pri prameni pravdy...*, s. 228.

¹⁵⁰ Pohľadnica J. Kvačalu J. Krumpholcovi z 14. 8. 1922. MZA Brno fond G 384 Josef Krumpholc II. korespondence, inv. č. 208.

¹⁵¹ KORTHAASE, W. Ján Kvačala a komeniológia v Nemecku. In *Ján Kvačala otec modernej komeniológie*. Ed. I. Kišš. Bratislava: UK, 2005, s. 118.

¹⁵² *Listy Jozefa Škultétyho...* 2., s. 200. Ešte ostrejšie postupoval Škultéty proti botanikovi, kustódovi múzea a tajomníkovi MS Václavovi Vranému (1851-1929). K práci Vraného mal výčitky aj J. Kvačala – pozri A SNM, pobočka Martin, fond MSS, zápisnica zo zasadnutia výboru MSS z 19. 5. 1921, s. 1. Podobne s tajomníkom MS Františkom Heřmanským (1888-1966), ktorého charakterizoval výstižne: „Je to druhý Kvačala“. List J. Vlčeka J. Škultétymu zo 16. 7. 1922, s. 2. SNK LA AX 11.

¹⁵³ BODICKÝ, M.: *Rozpomienky...*, s. 361.

¹⁵⁴ List J. Škultétyho J. Vlčekovi 6. 3. 1928. *Vzájomné listy...*, s. 183.

¹⁵⁵ Napr. pozvánka z 12. 4. 1933 Pozostalost' J. Kvačalu na EBF UK V Bratislave, škatuľa C/XXXIII/31, strojopis; list J. Škultétyho 23. 5. 1933, C/XXXIII/34, strojopis., pozvánka na zasadnutie výboru 19. 6. 1933, C/XXXIII/36, alebo obežník s pozvánkou z 20. 11. 1933 na Národnú galériu slovenskú, usporiadanú pri príležitosti 80. narodenín podpredsedu J. Škultétyho a ďalšie.

Kvačalu sa Škultéty dokázal povzniesť nad konflikty, o čom svedčí jeho gratulácia ku Kvačalovým 70. narodeninám v korešpondenčnom lístku z 5. 2. 1932.

Škultéty, ako bystrý pozorovateľ, dokázal vystihnúť Kvačalu a špecifickosť jeho osobnosti: „Žiť s ľuďmi on nevedel. Bol človekom beznáročným, nikomu nič nezávidel, a jednako jemu bolo ťažko žiť s každým, s kým prišiel do bližšieho pomeru. Keď 1920-ho vrátil sa z Ruska domov a prišiel do Martina, ja cítil som sa i povinným všemožne starať sa o neho. V Múzeu, kde sme ho osadili, on mohol sa stať len užitočným. Aby starostí mal menej, na byt vzali sme ho do Matice (hoci vtedy, ešte v starej budove, pod jednou strechou s okresným súdom a poštou, mali sme málo miesta). No prešlo len niekoľko týždňov a Kvačala už neznášal sa ani s obsluhou, ani s pomocným personálom matičným. Našiel som mu byt v privátnom dome, a tam on chválil si všetko. Jednako po krátkom čase už bol nespokojný, a mne nasledovalo opatriť mu byt iný. I stalo sa a zas bol spokojný. Ale onedlho, už bez môjho vedomia, preniesol sa až do Teplíc, povyššie Martina. Ešte som ani nevedel, že z Teplíc chodí do Martina, sišli sme sa na železnici vo vozni. „Kam idete?“ spýtam sa ho. Vybral sa vraj na Vrútky (poniže Martina) hľadať si byt.

To už bolo čudáctvo. Čudáctvo pre neho samého nedobré. Tým otravoval svoj život. Tak úsmevu okolo úst vôbec Kvačalovi málo bolo vídať. A o koľko viac pružností bol by mal jeho duch i do práce, keby sa nebol takto otravoval!“¹⁵⁶

„Učesané“ slová nekrológu už nekorešponujú s charakteristikou v liste J. Vlčeka „Velikášstvo a zloba toho pána je bez hraníc“.¹⁵⁷ Ale podobne ho hodnotil aj už spomenutý M. Bodický, ako človeka, ktorého si pedagogický zbor vážil pre jeho učenosť, vedeckú úroveň, ale vo funkcii svárliwego, autoritatívneho, ktorý neprijímal iné názory.¹⁵⁸

Vzťah medzi Kvačalom a Škultétyom bol vzťahom dvoch významných a odlišných individualít, bol vecný, až chladný, kolegiálny a prešiel viacerými turbulenciami. Nebol to vzťah vyznačujúci sa vysokou úrovňou empatie,¹⁵⁹ tú je možné objaviť len u Škultétyho. O čom svedčia niektoré postoje Kvačalu v korešpondencii, k čomu sa ešte vrátíme. Hoci sa niekedy Kvačala vyjadroval na adresu Škultétyho kriticky, až príkro, predsa len chápal jeho pracovné vyťaženie a oceňoval jeho prácu. Asi najvýstižnejšie to vystihujú Kvačalove riadky profesorovi FF UK v Prahe Václavovi Novotnému: „náš Škultéty ináč milovania hodný človek, príliš mnoho bere na seba a tak niekedy zaviazne až k neuvereniu“.¹⁶⁰ V národnej otázke nachádzali Škultéty s Kvačalom mnoho spoločného, napr. v polemike s hlasistami, v spore s historikom Václavom Chaloupeckým (1882-1951) ponímaním dejín, k A. Pražákovmu chápaniu slovenského národa, atď.

Kvačala si držal od ľudí odstup, dokázal sa málokomu otvoriť, nadviazať priateľský vzťah. Na druhej strane ale strane dokázal ako tak slušne komunikovať so svojim okolím. Napr. keď prišiel do Turčianskeho Sv. Martina, ubytoval sa u Márie Strakovej (1856-1937), dcéry národno-kultúrneho pracovníka a ochotníckeho herca Samuela Šípku (1827-1917). Kvačal ju poznal z Báčskeho Petrovca, kde sa vydala za miestneho učiteľa a režiséra divadelných ochotníckych hier Jána Straku st. (1850-1888), ktorý bol kolegom J. Kvačalu st.

¹⁵⁶ ŠKULTÉTY, J. + Profesor Ján Kvačala..., s. 366-367.

¹⁵⁷ List J. Vlčeka J. Škultétymu z 16. 7. 1922, SNK ALU Martin AX 11, s. 2 a ďalej dodáva: „... výpoveď jeho, tak ako všetko, čo sa ho týka, sa zakončí nepekne, škandalom“.

¹⁵⁸ BODICKÝ, M. *Rozpomienky*..., s. 361.

¹⁵⁹ KOVAČKA, M. Kvačalovské hlasy a ohlasy v slovenskej publicistike v období medzi dvomi vojnami. (K téme: Kvačala a Turčiansky Svätý Martin). In *Knižnica*, 2004, roč. 5, č. 11-12, s. 571.

¹⁶⁰ List J. Kvačalu V. Novotnému z 31. 3. 1914, s. 1. A AV ČR Praha, fond V. Novotný, I. č. 549, skupina II., škatuľa č. 12.

Pani Straková, ktorá sa živila tiež kuchárskymi a cukrárskymi službami, varila Kvačalovi obedy a večere. Keď sa Kvačala z jej domácnosti odsťahoval, neprerušil s ňou kontakty, naopak, niekedy ju navštevoval.¹⁶¹

Kvačala aj Škultéty si vážili jeden druhého, uznávali sa ako autority, ale nenašli k sebe bližší vzťah. Zatiaľ čo s J. Krumpholcom si Kvačala vykal, predsa len nezabudol mu blahoželat' k meninám. V korešpondencii s J. Škultétyom sa takýto výraz úcty, priateľstva nenachádza.

V korešpondencii sa len čiastočne Kvačala zmieňuje o rodine o sestre Ľudmile, predovšetkým v súvislosti s platením za časopisy a cestami, alebo o matke Terézii Godrovej (+ 1902), keď ochorela. O otcovi, staršom bratovi, evanjelickom farárovi augsburgského vyznania Karolovi Drahotínovi (*1860) sa nezmieňoval vôbec. Podobne je abstrahované v korešpondencii aj od známych a priateľov z Báčskeho Petrovca.

Zatiaľ čo J. Vlček bol Škultétyho skutočný priateľ aj napriek vzdialenosti, kde žili, aj napriek niektorým ideovým názorom, Kvačala si bližší vzťah k Škultétymu nenašiel. Podobným vzťahom mal J. Škultéty aj s J. Janoškom.

Škultéty bol „od prirodzenosti snášanlivý“¹⁶² a podriaďoval sa záujmom komunity. Naopak, Kvačala nedokázal byť „tímovým hráčom“. Jazykom súčasných personalistov by sme povedali, že jeho výkonnosť a inteligencia boli veľmi vysoké, ale emocionálny kvocient veľmi nízky. Kvačala bol príliš svojráznou osobnosťou. Na druhej strane sa dokázal povzniesť nad určité veci a spory, o čom svedčí i ten fakt, že svoju knižnicu venoval múzeu v Martine.¹⁶³

Recenzoval: PhDr. Vladimír Michalička, CSc.

PhDr. et ThMgr. Libor Bernát, CSc.

FSV UCM Trnava

bernatlibor@gmail.com

¹⁶¹ Korešpondenčný lístok J. Kvačalu J. Krumpholcovi z 20. 1. 1922. MZA Brno fond G 384 Josef Krumpholc II. korespondence, inv. č. 208.

¹⁶² JANŠÁK, Š. Jozef Škultéty. (Posmrtná rozpomienka). In *Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti, 1944-1948*, roč. 38-42, s. 12. Janšák ho vystihuje precíznejšie slovami: „Nuž tak, podľa mňa Škultéty je predovšetkým citový človek. Jeho štúdie historické i biografické sfarbené sú vzácnou materiou ktorá pramení síce z hĺbokosti srdca, ktorej sa však učenci vyhýbajú“. Tamže, s. 14.

¹⁶³ ŠKULTÉTY, J.: + Profesor Ján Kvačala, ... s. 367.

ANOTÁCIE

Názorné vyučovanie a škola. Historický vývoj a súčasné trendy používania didaktických pomôcek. Zost. M. Šustová. Praha: Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, 2013. 215 s. ISBN 978-80-86935-22-5.

Zborník edície Historia scholastica II. publikuje 21 príspevkov, ktoré odzneli na rovnomennej medzinárodnej konferencii. Jej poslaním bolo bližšie poznať problematiku názorného vyučovania, zavádzania didaktických pomôcok do školskej praxe a konfrontovať túto históriu so súčasnými trendami.

Škoviera, D.: Miloslav Okál. Prvý slovenský profesor klasickej filológie. Bratislava: Univerzita Komenského, 2013. 278 s., obr. príl. ISBN 978-80-223-3455-6.

Životopisná monografia prvého profesora klasickej filológie na Slovensku Miloslava Okála. Zachytáva nielen jeho zložitý životný osud, ale najmä mnohé málo známe fakty zo zákulisia jeho vedeckej tvorby a vedeckých sporov. Pripojené ukážky z diela, personálna bibliografia a obrazová príloha.

Matula, P.: Čechoslovakizmus na slovenských stredných školách 1918 – 1938. Bratislava: Goringa, 2013. 111 s. ISBN 978-80-89601-03-5.

Historicko-pedagogická monografia skúmajúca problematiku čechoslovakizmu na slovenských stredných školách za I. ČSR, a to najmä z pohľadu účinkovania českých profesorov na slovenských školách, na uplatňovaní slovenského jazyka na stredných školách a fikcie československého národa premietajúcej sa v stredoškolských učebniciach.

Vivat akadémia Banská Štiavnica. Zborník z konferencie. Ed. Z. Denková, M. Kamenický. Banská Štiavnica: Slovenské banské múzeum, 2013. 223 + 65 s. ISBN 978-80-85579-48-2.

Zborník z konferencie pri príležitosti 250. výročia založenia Baníckej akadémie v Banskej Štiavnici prináša v troch blokoch širokú paletu príspevkov k histórii školy, odborného školstva a odkazu Baníckej akadémie dnešku.

Jan Amos Komenský v nás. Citáty z díla Komenského jako životní inspirace, studie o něm a rodokmen Komenského. Ed. M. Pánková. Praha: Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, 2014. 197 s. + vyobr. ISBN 978-80-86935-25-6.

Výpravná publikácia s bohatou obrazovou výbavou. Obsahuje citáty a výroky Komenského rozdelené do niekoľkých tematických okruhov. Text je paralelne preložený do angličtiny, nemčiny a ruštiny.

Číslo 2/2014 Historicko-pedagogického fóra (Internetový časopis pre dejiny pedagogiky a školské múzejníctvo) zostavila dočasná redakčná rada: PhDr. Vladimír Michalička, CSc. (Bratislava), Doc. PhDr. Eduard Lukáč, PhD. (Prešov), PaedDr. Lucia Vozárová, PhD., PhDr. a ThMgr. Libor Bernát, CSc. (Trnava). Autor návrhu obálky akad. sochár Ľubomír Čierny. Na obálke je použitá ilustračná snímka z publikácie D. Dubovského: Revúca, kolíska slovenského stredného školstva (Revúca 1993). Časopis vychádza dvakrát ročne. Redakčná uzávierka 15. 9. 2014. ISSN 13338-693 X.

.

.